

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Ilmara Noreikienė

NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ
DALYVAVIMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS PROCESE: KLAIPĖDOS
MIESTO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Doc. dr. Gintaras Žilinskas

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ
DALYVAVIMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS PROCESU: KLAIPĖDOS
MIESTO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Baigiamasis magistro projektas

Viešoji politika (kodas 621L22008)

Vadovas

(parašas) Doc. dr. Gintaras Žilinskas
(data)

Recenzentas

(parašas) Doc. dr. Eglė Vaidelytė
(data)

Projektą atliko

(parašas) Ilmara Noreikienė
(data)

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

.....
(Fakultetas)

Ilmara Noreikienė

.....
(Studento vardas, pavardė)

Viešoji politika, SMTV-4/4

(Studijų programa, kursas)

Baigiamojo projekto „Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas viešosios politikos procese:

Klaipėdos miesto savivaldybės atvejis “

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 17 m. sausio 9 d.
_____

Patvirtinu, kad mano, **Ilmaros Noreikienės**, baigiamasis projektas tema „Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas viešosios politikos procese: Klaipėdos miesto savivaldybės atvejis“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Noreikienė Ilmara. *Participation of Non-governmental Organizations of Disabled in Public Policy Process*: Case of Klaipėda City Municipality: Master's thesis in Political Science / supervisor assoc. prof. Gintaras Žilinskas. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: 02 S

Key words: Disabled individuals, Participation of Non-governmental organizations, Public Policy Process.

Kaunas, 2017. 64 p.

SUMMARY

Non-governmental Organizations (NGOs) are one of the key aspects for a progressive society: Non-governmental Organizations are voluntary groups, initiated and created by a Non-governmental body, who's purpose is to ensure people's (organization members) needs are addressed. A person with any type of disability should be able to be politically and socially active and disability is not a reason to exclude an individual from the society. However, due to stereotypes and negative public attitude towards people with disability, disabled people face attitudinal barriers with the society. Non - government organizations supporting people with disability aim to help those individuals to regain their self-esteem and build and strengthen their skills. The purpose of this research is to analyze the participation of NGOs of People with Disability in Public Policy Process within Klaipėda's City Municipality. Research Objective: Political participation of individuals with disability within Klaipėda's city municipality. Research tasks: 1. To stimulate the NGOs of people with disability political participation within Klaipėda's city municipality. 2. To outline Klaipėda's city municipality and NGOs collaboration, ensuring people with disability are able to maintain political activity and participation. 3. To understand and communicate NGO's public policy participation issues within Klaipėda's city municipality. NGOs of people with disability participation in public political processes within Klaipėda's city municipality use the following research methods: situation analysis (document analysis); qualitative analysis (interview method). Citizens political participation is one of the key aspects to democratic, free and open society. Non-governmental organizations acting as a mediator between the government and the people create a positive environment for people with disability, help implement their rights and gain more power when making decisions and reduce discrimination. NGO of People with Disability represent disabled people's interests, uphold their dignity, promote the moral and ethical behavior within the society. The NGO of People with Disability engage with Klaipėda's political institutions by providing information, consultations, collaboration, and public consultations. These can take be engaged in a form of: municipality council meetings, participation in elections and organizing discussions for people with disability. People with disability should be allowed access to initiate projects and state their issues. People's with disability participation in public political processes is currently being reduced by the negative public attitudes towards disabled people, political passivity of disabled people and lack of adaptive infrastructure.

SANTRUMPOS

JT – Jungtinės Tautos

LASS – Lietuvos aklųjų silpnaregių sąjunga

LND – Lietuvos neįgaliųjų draugija

LNf – Lietuvos neįgaliųjų forumas

LŽNS – Lietuvos žmonių su negalia sąjunga

NVO – nevyriausybinių organizacijų

NNVO – neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija

LENTELĖS

Eil. Nr.	Lentelės pavadinimas	Psl.
1 lentelė	Piliečių dalyvavimo koncepcijos	12
2 lentelė	Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje privalumai	15
3 lentelė	Nevyriausybinių organizacijų sąvokų įvairovė	20
4 lentelė	Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos Lietuvoje 2015-2016 m.	31
5 lentelė	Lietuvos neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo būdai ir formos	33
6 lentelė	Ekspertų atliekamos funkcijos, užtikrinant negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje	39
7 lentelė	Neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje užtikrinančios sąlygos ir veiklos	46
8 lentelė	Galimybės neįgaliųjų dalyvavimui viešojoje politikoje per NVO veiklas	47
9 lentelė	Veiksmai, kuriais neįgalieji skatinami dalyvauti viešojoje politikoje	48
10 lentelė	Ekspertų bendradarbiavimo būdai, skatinantys neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje	48
11 lentelė	Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje sunkumai ir jų sprendimo būdai	49
12 lentelė	Pokyčiai, galintys paskatinti neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje	51
13 lentelė	Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje gerinimo priemonės 2017 metams	52
14 lentelė	Neįgaliųjų aktyvumas dalyvauti NVO ir savivaldybės organizuojamose veiklose	53
15 lentelė	Neįgaliųjų dalyvavimą NVO ir visuomeninėse veiklose skatinantys ir ribojantys motyvai	54

PAVEIKSLAI

Eil. Nr.	Paveikslo pavadinimas	Psl.
1 pav.	Stigmos socialinio-kognityvinio modelio komponentai	16
2 pav.	Klaipėdos miesto negalę turinčių asmenų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje formos	42
3 pav.	Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybės	44

TURINYS

LENTELĖS

PAVEIKSLAI

SANTRAUKA

IVADAS	9
1. NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO VIEŠOSIOS POLITIKOS PROCESE SAMPRATA	11
1.1. Dalyvavimo samprata	11
1.2. Neįgaliųjų atskirties teorinis pagrindimas: vaidmenų ir etikečių teorijos	16
1.3. Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų samprata, veikla, tikslai	20
1.4. Neįgaliųjų organizacijų dalyvavimas viešosios politikos procese	23
2. NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE	27
2.1. Neįgaliųjų organizacijų dalyvavimo teisinis reglamentavimas	27
2.2. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos ir jų veikla Lietuvoje	30
2.3. Lietuvos neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje būdai ir formos	32
3. NEĮGALIŲJŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE KLAIPĖDOS MIESTO SAVIVALDYBĖJE TYRIMAS	37
3.1. Tyrimo metodologija	37
3.2. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos ir jų veikla Klaipėdos miesto savivaldybėje	40
3.3. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo politikoje galimybės	44
IŠVADOS	56
REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA	59
PRIEDAI	64

IVADAS

Temos aktualumas. Nevyriausybinių organizacijų yra vienas iš svarbiausių aktyvios visuomenės bruožų: jos padeda tiems žmonėms, kuriems pagalba labiausiai reikalinga; buria negalę turinčius asmenis ir jų artimuosius; padeda aktyvios visuomenės atstumtiems (stigmatizuotiems) asmenims sėkmingai integruotis į visuomenę, gina jų teises. Nevyriausybinių organizacijų – tai savanoriškos, ne valdžios iniciatyva įkurtos organizacijos, kurios skirtos užtikrinti žmonių (organizacijos narių) poreikius. Šiuolaikinėje visuomenėje, aktyviai diskutuojant apie neįgaliųjų asmenų atskirties mažinimą, didesnę reikšmę įgyja nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų veiklos. Visuomenėje plačiai paplitusi nuomonė, kad nevyriausybinių organizacijų veikla susijusi su atitinkamų tikslų įgyvendinimu, žinojimu apie neįgaliuosius asmenis, plėtojant jų socialinį dalyvavimą. Lewisas ir Madonas (2004), akcentuoja, kad nevyriausybinių organizacijų vaidmuo, siekiant švietėjiškos veiklos, yra reikšmingas. NVO formuoja teigiamą visuomenės nuostatą į neįgaliuosius, bei sprendžia negalią turinčių asmenų problemas socialiniame kontekste. Nevyriausybinių organizacijų, į savo veiklą įtraukdamos daugiau piliečių ir siekdamos įgyvendinti bendrus tikslus, turi galimybę, užmegzti abipusį dialogą su vyriausybe ir tapti galingu postūmiu dalyvaujamąsios demokratijos ir aktyvios pilietinės visuomenės sklaidai (Jakutytė, 2012, p. 293). Neįgaliųjų asmenų dalyvavimas NVO veikloje yra reglamentuotas viename iš svarbiausių neįgaliųjų teisės aktų – JT neįgaliųjų teisių konvencijoje (Convention on the Rights of Persons with disabilities, 2006), kuri užtikrina neįgaliųjų visapusišką integraciją į visuomenę. 29 straipsnyje teigiama, kad negalę turintys asmenys turi teisę dalyvauti tiek visuomenės, tiek ir politiniame gyvenime tiesiogiai arba per atitinkamus asmenis ar institucijas. Konvencijoje įtvirtinta, kad, svarbu aktyviai skatinti neįgaliųjų organizacijų kūrimą ir dalyvavimą jose, jei norima atstovauti neįgaliesiems tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu.

Mokslinis naujumas. Asmuo turintis negalę gali būti pilnavertis viešosios politikos dalyvis, nes negalia nėra pretekstas išstumti asmenį iš visuomenės. Tačiau pagal nusistovėjusias visuomenės normas, asmenys turintys negalią kelia baimę aplinkiniams. Nevyriausybinių organizacijų teikiančios paslaugas asmenims su negalia, gali padėti atstatyti šių asmenų pasitikėjimą savimi, atnaujinti jų darbinius įgūdžius. Asmenų turinčių negalę socializacijos galimybes yra tyrinėję Lietuvos ir užsienio mokslininkai. NVO pagalbą socialiai pažeidžiamiems asmenims tyrė Beneševičiūtė (2015), Zaleskienė ir Rutkauskienė (2003). Negalę turinčių asmenų įtraukimą į visuomenę, dalyvavimą valstybės valdyme per NNVO analizavo Beneševičiūtė (2013; 2014; 2015), Ruškus ir Mažeikis (2007), Kvieskienė, Čiužas ir kt. (2015). Neįgaliųjų NVO veiklą ir jų pagalbą neįgaliesiems tyrė Radzevičienė, Juodraitis ir kt. (2013), Ruškus (2001), Kėrytė (2014). Visuomenėje egzistuojančias stigmas ir jų poveikį neįgaliesiems per socialines teorijas aiškino Young'as (2007), Giddens'as (2005), Corrigan'as ir Watson'as (2002), Schneider'is (2015). NNVO veiksmingumą įveikiant neįgaliojo stigmą atskleidė Mataitytė – Diržienė ir Šumskienė (2009), Mataitytė – Diržienė (2011).

Problema: Kokios yra neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų galimybės, formos ir būdai dalyvauti viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Projekto objektas: neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas viešosios politikos procese.

Tikslas: ištirti neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti dalyvavimo sampratą viešosios politikos procese.
2. Išnagrinėti neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą viešosios politikos procese Lietuvoje.
3. Atskleisti neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybes, formas ir būdus viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. Kokybinis tyrimas, duomenis renkant atviro interviu metodu. Turinio analizės metodas naudotas apdoroti kokybinio tyrimo duomenis.

Projektą sudaro 64 puslapiai, 15 lentelių, 3 paveikslai, 6 priedai. Panaudota 70 mokslinės literatūros šaltinių, 22 teisės aktų ir duomenų šaltinių.

1. NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO SAMPRATA VIEŠOSIOS POLITIKOS PROCESSE

Šioje darbo dalyje, remiantis moksliniais šaltiniais, teoriniu aspektu analizuojama neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo samprata viešosios politikos procese. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksliniais straipsniais, nagrinėjama teorinė dalyvavimo samprata, apžvelgiama, kaip suvokiamas dalyvavimo konceptas įvairių autorių moksliniuose darbuose, atskleidžiama neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų įtaka negalią turinčių asmenų gyvenime ir jų dalyvavime viešosios politikos procese, pateikiamos neįgaliųjų dalyvavimo NNVO veikloje teorinės galimybės. „Vaidmenų teorijos“ ir „Etikečių teorijos“ analizė svarbi atkleidžiant neįgaliųjų stigmatizavimo problematiką bei patvirtina neįgaliųjų atskirties pateisinimą visuomenėje. Šios teorijos įrodo NNVO organizacijų svarbą užtikrinant negalę turinčių asmenų dalyvavimą valstybės valdymo procese.

1.1. Dalyvavimo samprata

Dalyvavimas – būtinas demokratinės visuomenės bruožas. Dalyvavimas, kaip reiškinys, apibrėžiamas įvairių paradigmų, kurias suformuoja skirtingos disciplinos: teisė, psichologija, politologija, ekonomika, sociologija. Sociologai dalyvavimą interpretuoja, jį siedami su žmogaus elgesiu ir institucinėmis struktūromis; politologai – su atstovaujama politika; ekonomistai dalyvavimą analizuoja ekonomikos įtakos aspektu (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 89). Dalyvavimas plačiąja prasme suprantamas kaip visuomenės narių dalyvavimas priimant sprendimus (Riekašius, 2011, p. 4). Autorės Matonytės (2002, p. 55) teigimu, dalyvavimas – tai „būdas, kurio bendruomenės narys ar pati visuomenė veikia ekonominius, socialinius, kultūrinius ir politinius procesus, susijusius su jų gyvenimu“. Beneševičiūtė (2014, p. 148), cituodama autorių C.Cymru teigia, kad „dalyvauti – tai būti vyksmo dalimi“. Dalyvavimą autorė laiko svarbia kiekvienos asmenybės tapatumo ir savivokos vystymosi dalimi.

Visuomenės dalyvavimas nėra naujas reiškinys, tačiau istoriniame kontekste jis įgyja vis platesnę reikšmę. Nuo XX a. paskutinio dešimtmečio dalyvavimas imamas traktuoti kaip pagrindinė demokratinė teisė (Tijūnaitė, Damkuvienė, 2010, p. 127). Piliečių dalyvavimas valdant valstybę, t. y. viešuoju lygmeniu sprendžiant savo reikalus, yra visuotinai pripažinta pilietinė teisė. Dalyvavimas įtraukia piliečius (visuomenę) į valstybės valdymą. Visuomenės dalyvavimas viešojoje politikoje laikomas svarbiausių demokratijos bei laisvos ir atviros visuomenės bruožų (Stračinskienė, 2005). Dalyvavimas užtikrina galimybę piliečiams daryti įtaką sprendimams ir sudaro sąlygas mažinti kylančius konfliktus bendruomenėse ir skatina dalyvauti viešajame valstybės valdyme (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007). Tai neatsiejama demokratinio valdymo dalis (Jančaitytė, 2011, p. 293). Dalyvavimas padeda viešosioms

institucijoms geriau pažinti visuomenę, tenkinti piliečių poreikius, o visuomenės nariams suteikia galimybę išsakyti savo poreikius (Stasiukynas, 2010). Nuo XXI a. dalyvavimas pradedamas sieti labiau su savanoriška bendruomenine veikla nei su visuomenės įtaka priimant sprendimus (Andersson, Warburton, Wilson, 2005, p. 189).

Plačiąja prasme piliečių dalyvavimas valstybės valdyje yra apibrėžiamas kaip procesas, kai visuomenės nariai, kartu su valstybės atstovais dalyvauja sprendimų priėmimo procese. Dalyvavimas viešojoje politikoje suteikia piliečiams galimybę valdyti, atsižvelgiant į tikruosius visuomenės poreikius (Stasiukynas, 2010, p. 105). Autorių Walker'o ir Daniels'o (1997, p. 277) teigimu, piliečių dalyvavimas – tai tam tikros piliečių bendruomenės, piliečių organizacijos ir už sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo procesą atsakingos viešosios institucijos bendravimas.

Moksliniame darbe neįgaliųjų dalyvavimas suprantamas kaip nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų dalyvavimas viešojo valdymo procese, ginant kiekvieno neįgalaus piliečio teisę dalyvauti viešajame valdyje, darant įtaką su jo gyvenimu susijusių sprendimų priėmimu, galimybių sudarymas socialiai atskirtoms grupėms reikšti savo nuomonę ir būdų paieška socialinės atskirties mažinimui. Tai procesas, kurio metu visuomeninės organizacijos bendradarbiauja su vietos valdžios institucijomis sprendžiant tam tikrai visuomenei reikiamus klausimus ir problemas.

Mokslinėje literatūroje skiriamos keturios dalyvavimo koncepcijos (Abs, Veldhuis, 2016), kurios remiasi aktyviu pilietiškumu (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Piliečių dalyvavimo koncepcijos

Dalyvavimo koncepcija	Dalyvavimo koncepcijos reiškimosi formos
Politinis dalyvavimas	<ul style="list-style-type: none"> • balsavimas rinkimuose ir referendumuose • įtakos darymas sprendimų priėmimo procese • atstovavimas valstybės tarnautojams piliečių interesų
Socialinis dalyvavimas	<ul style="list-style-type: none"> • narystė savanoriškoje organizacijoje • narystė įvairiose veiklose
Ekonominis dalyvavimas	<ul style="list-style-type: none"> • narystė organizacijos darbininkų taryboje
Kultūrinis dalyvavimas	<ul style="list-style-type: none"> • kovoja su diskriminacija ir atskirtimi • remia socialinę sanglaudą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis R. Tijūnaite, M. Damkuvienė, 2010, p. 128.

Taigi, kaip matyti iš 1 lentelėje pateiktų duomenų, dalyvavimo koncepcija apima politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį dalyvavimą, kurių kiekvienas apima tam tikras formas, kaip balsavimą, narystę savanoriškoje organizacijoje, narystę darbininkų taryboje, kovą su diskriminacija ir kt. **Politinis dalyvavimas** siejamas su dalyvavimu „nuo vyriausybės nepriklausančių grupių veikloje“, kurios turi galimybę daryti įtaką politikai. Kaip teigia Riekašius (2011, p. 8), pagrindinė politinio dalyvavimo funkcija – suteikti piliečiams galimybę tiesiogiai daryti įtaką valdžios sprendimų priėmimui. Tai komunikacinė grandis tarp sprendimus priimančių asmenų ir visuomenės narių. Politinis dalyvavimas suteikia piliečiams teisę daryti įtaką sprendimams, kuriuos priima valstybės atstovai (Tijūnaite,

Damkuvienė, 2010, p. 128). **Kultūrinis dalyvavimas**, anot Abs ir Veldhuis (2006, p. 87), svarbus stiprinant socialinį kapitalą. Kaip matyti iš 1 lentelės (žr. 1 lentelę), kultūrinis dalyvavimas reiškiasi tokiomis formomis, kaip kova su diskriminacija ir socialine atskirtimi bei socialiniu sanglaudos rėmimu. **Ekonominis dalyvavimas** sudaro sąlygas plėtoti socialinius santykius. Ekonominiam dalyvavimui svarbu aktyvus dalyvavimas (Abs, Veldhuis, 2006, p. 87).

Mokslinėje literatūroje **socialinis dalyvavimas** yra laikomas svarbiausia bendruomenės plėtros ašimi (Tijūnaitė, Damkuvienė, 2010, p. 129). Socialinis dalyvavimas suprantamas kaip žmonių įsitraukimas į visas žmonių gyvenimo sritis, todėl jis labai glaudžiai susijęs su kultūriniu, politiniu ir ekonominiu dalyvavimu (Abs, Veldhuis, 2006). Glaudus visuomenės bendradarbiavimas lemia sąmoningos bendruomenės ugdymą, padeda spręsti visuomenėje kylančius socialinius klausimus (Tijūnaitė, Damkuvienė, 2010, p. 129). Socialinis dalyvavimas ugdo ir stiprina tokias žmogaus savybes: teisingumą, atsakomybę, gebėjimą laisvai pasirinkti, drąsą, orumą ir kt. (Ruškus, Mažeikis, 2007). Pagrindiniai socialinio dalyvavimo bruožai – asmens savarankiškumas, lygiavertiškumas, individualizacija, atviras konfliktų sprendimas, socialiniai įgūdžiai (Ebersold, 2007, p. 240).

Viena pagrindinių socialinio dalyvavimo plėtros krypčių – sugebėti įgalinti asmenį dalyvauti visuomenės gyvenime. Ruškaus ir Mažeikio (2007, p. 135) teigimu, neįgaliajam reikia sudaryti tokias sąlygas, kurios užtikrintų neįgaliojo asmens potencinių galimybių plėtojimą ir įgyvendinimą socialinio dalyvavimo situacijose. Autorių teigimu, ar socialinis dalyvavimas bus efektyvus, tiesiogiai priklauso nuo jo tikslingumo, pvz., kiek neįgalieji yra įsitraukę į atitinkamą veiklą. Kaip teigia Gerulaitis (2007), neįgaliesiems dalyvavimas dažnai yra pažeidžiamas dėl turimos negalės, todėl jie dažnai atsiduria socialinės, psichologinės, organizacinės „izoliacijos situacijose“, kurie stabdo neįgaliųjų socialinį dalyvavimą, taip atskirdami negalę turinčius asmenis nuo dalyvavimo viešojoje politikoje. Neįgaliųjų socialinio dalyvavimo (socialinei integracijai) stiprinimui, svarbu panaikinti socialinio dalyvavimo trikdžius, skatinant neįgaliuosius įsitraukti į bendruomenės gyvenimą.

Socialinis dalyvavimas galimas tuomet, kai neįgaliajam padedama plėtoti savo veiksmų kompetencijas (Ruškus, Mažeikis, 2007). Pagrindinės neįgaliųjų sėkmingo socialinio dalyvavimo sritys – darbas, laisvalaikis su kitais visuomenės nariais, mokymasis. Nors užsiėmimas viena iš paminėtų veiklų dar nėra socialinis dalyvavimas, tačiau „kokybiška veikla šiose srityse“ yra laikoma socialinio dalyvavimo pradžia (Ebersold, 2007, p. 241).

Piliečių dalyvavimo lygis viešojoje politikoje parodo, kokią įtaką valstybės valdyme turi visuomenė (Stasiukynas, 2010, p. 107). 1969 m. Arnstein'as (Stasiukynas, 2010, p. 107) pasiūlė visuomenės dalyvavimo pakopas ir išskyrė tris dalyvavimo laipsnius:

1. Nedalyvavimas – tai žemiausias dalyvavimo lygis, kuriame piliečiai supažindinami su „esamomis programomis“ ir akcentuojamas visuomenės vaidmuo viešojoje politikoje.

Šiame lygyje piliečių atstovai įtraukiami į komitetus, tarybas, visuomenines organizacijas ir pan.

2. Simbolinis dalyvavimas – tai aukštesnis visuomenės dalyvavimo lygis, apimantis tris pakopas: *informavimą*, kurio metu suteikiama informacija apie piliečių teises ir pareigas; *konsultavimą*, kuris padeda sužinoti visuomenės nuomonę ir *nuteikimą savo naudai*, kai valdžios atstovai piliečiams per tarybas, komitetus suteikia balso galią, tačiau pasilieka teisę priimti galutinį sprendimą.
3. Piliečių valdžia – tai aukščiausias visuomenės dalyvavimo lygis, apimantis partnerystę (bendradarbiavimą), galios suteikimą ir kontrolę.

Visuomenės dalyvavimo lygius tyrė mokslininkai Dorsey, Wiedemannas, Femersas, Conneris, Tritteris, McCallumas ir kt. (Schlossberg, Shudorf, 2005). Apibendrinant šių mokslininkų indėlį į viešojo administravimo mokslą, galime sutikti su Stasiukynu (2010), kuris teigia, kad moksliniuose darbuose akcentuojama valstybinių institucijų pareiga užtikrinti piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje prasideda nuo visuomenės informavimo, vėliau piliečiams suteikiant galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Mokslinėje literatūroje skiriami įvairūs piliečių dalyvavimo būdai. Callahan'as (2007) išskiria du: tradicinį ir bendradarbiaujantį piliečių dalyvavimą. Autoriaus teigimu, tradicinis piliečių dalyvavimas – tai politiškai ir socialiai sukonstruotas diskursas, kuriame valstybės atstovai nusprendžia kada ir kokie piliečiai bus pakviesti dalyvauti priimant sprendimus. Tuo tarpu bendradarbiaujantis dalyvavimas, skirtingai nei tradicinis, pasižymi pasitikėjimu, atvira visų suinteresuotų dalyvių nuomone. Bendradarbiaujančiam dalyvavimui būdingas bendras problemų sprendimas, nuolatinis mokymasis, įsiklausymas į kitų visuomenės narių nuomonę ir poreikius bei suteikia galimybę daryti įtaką sprendimų procesui, kas turi teigiamos įtakos rezultatams (Callahan, 2007). Kaip teigia Jančaitytė (2011, p. 293), bendradarbiaujantis dalyvavimas – tai tiesioginis dalyvavimas, todėl svarbu atsisakyti „tradicinio ir neefektyvaus piliečių dalyvavimo“. Vertinant tradicinio ir bendradarbiaujančio dalyvavimo privalumus, galima sutikti su autoriais Smalskiu ir Skietriu (2008), kad bendradarbiaujantis piliečių dalyvavimas yra demokratiškesnis, į viešosios politikos formavimo procesą įtraukia daugiau visuomenės narių, kas nulemia skaidresnį sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą.

Dalyvavimo būdai, pagal jų pobūdį yra klasifikuojami. Vieni autoriai (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2008, p. 104) piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje būdus suskirstė į dvi grupes: 1) tiesioginiai dalyvavimo būdai: dalyvavimas rinkimuose, dalyvavimas vietos gyventojų apklausose, peticijos, skundai, mitingai ir kt.; 2) netiesioginiai dalyvavimo būdai: valdžios atstovų galimybė išsiaiškinti nuomonę per masines informavimo priemones, nuomonių apklausas ir kt. Riekašius (2011, p. 11) piliečių dalyvavimo būdus suklasifikuoja į konvencinius ir nekonvencinius. Šioje klasifikacijoje konvencinis dalyvavimas – tai visos teisėtos, legitimios dalyvavimo formos, kurios susijusios su

demokratine politika. Tai rinkimai, rinkimų kampanijos, veikla bendruomenėje. Tuo tarpu nekonvencinis dalyvavimas – tai demonstracijos, mitingai, piketai ir pan., t.y. tos dalyvavimo formos, kurios stokoja legitimumo.

Dalyvavimas viešojoje politikoje reiškiasi įvairiomis organizacinėmis formomis: tai komitetai, asociacijos, vyriausybines ir nevyriausybines organizacijos, komisijos ir kt., kurių veikla apima ekonominių, socialinių ir valdymo sprendimus.

Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje yra svarbus stiprios pilietinės visuomenės tapimo veiksnys. Dalyvavimo privalumai pateikti 2 lentelėje (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje privalumai

Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje privalumai	Šaltinis
<ul style="list-style-type: none"> • užtikrina vyriausybinių institucijų reagavimą ir atskaitomybę piliečiams; • suteikia galimybę žmonėms (žmonių grupėms) įtakoti priimamus sprendimus; • demokratinė sistema tampa stabilesnė 	Petukienė, Tijūnaitienė, 2007, p. 236.
<ul style="list-style-type: none"> • kurdama tarpasmeninius santykius, stiprina socialinę visuomenės struktūrą; • suteikia piliečiams galimybę atstovauti ne tik savo, bet ir visuomenės interesams. 	Staponkienė, 2005, p. 88.
<ul style="list-style-type: none"> • gerina politikos formavimo ir priimamų bei įgyvendinamų sprendimų kokybę; • gerina valdžios ir pilietinės visuomenės tarpusavio ryšį; • didina valstybės atstovų atskaitomybę ir skaidrumą, skatina gyventojų pasitikėjimą 	Bovaird, Loffler, 2003, p. 255
<ul style="list-style-type: none"> • skatina visuomenės ir vietos valdžios dialogą; • sprendžia bendruomenės problemas, užtikrinant piliečių nuomonės svarbą sprendimų priėmimo procese; • identifikuoja bendruomenės poreikius ir problemas 	Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas, 2013, p. 6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Petukiene E., Tijūnaitiene R., 2007, p. 236; Staponkiene, 2005, p. 88.

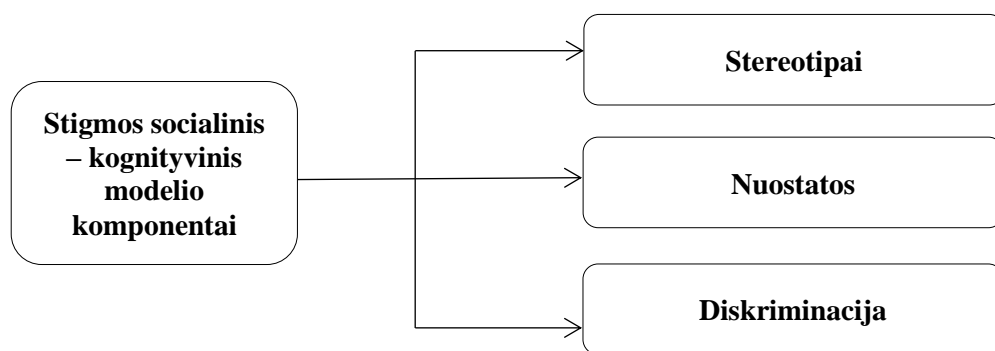
Piliečių dalyvavimu siekiama užtikrinti viešojo sektoriaus institucijų reagavimą ir atskaitomybę visuomenei. Dalyvavimas suteikia piliečiams galimybę įtakoti priimamus sprendimus ir juos nukreipti reikiama linkme. Dalyvavimu yra atstovaujami savo ir visuomenės interesai. Visuomenės nariai, dalyvaudami viešojoje politikoje, stiprina socialinę visuomenės struktūrą. Taigi, galime teigti, kad piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje užtikrina (įgyvendina) demokratiją.

Apibendrinant galima teigti, kad dalyvavimas – tai visuomenės tikslų įgyvendinimas valstybėje. Tai procesas, kai visuomeninės organizacijos aktyviai tarpininkauja tarp visuomenės ir vietos valdžios institucijų sprendžiant visuomenei aktualius klausimus. Visuomenės dalyvavimas padeda daryti įtaką priimamiems valstybės sprendimams ir sudaro galimybę dalyvauti viešajame valstybės valdymo procese, mažina kylančius konfliktus bendruomenėje. Šiuolaikinėje visuomenėje dalyvavimas suprantamas kaip pilietinis dalyvavimas, kuris apima ir socialinį, ir politinį dalyvavimą.

1.2. Neįgalųjų atskirties teorinis pagrindimas: vaidmenų ir etikečių teorijos

Asmens galimybes pilnavertiškai reikštis visuomenėje apriboja ne liga (negalia), bet stigma, kurią sukuria nebrandi visuomenė. Stigma – pagrindinė priežastis, kuri riboja negalią turinčių asmenų įsitraukimą į visuomenės gyvenimą (Mataitytė-Diržienė, Šumskienė, 2009, p.32). Stigma kuria neigiamą negalę turinčio asmens įvaizdį: negalią turintys žmonės yra pavojingi visuomenei, nekompetentingi, jie turi būti izoliuoti nuo kitų ir tokiais pareiškimais skatina atitinkamą visuomenės elgesį: negalę turinčių asmenų diskriminaciją, t.y. apriboja teises dalyvauti viešosios politikos kūrimo procese, į įsidarbinimą ir pan. (Corrigan, 2002). Mokslinėje literatūroje teigiama, kad stigmatizuojami asmenys jaučia socialinę atskirtį visuomenėje. Dažnai neįgalieji priversti jaustis nepageidaujami tol, kol patys ima „suvokti“, kad jie yra kitokie ir nusprendžia pasitraukti iš aktyvios visuomenės gyvenimo (Siegel, 2000). Autorės Mataitytė – Diržienė ir Šumskienė (2009, p.32), cituodamos stigmos teorijos pradininką Goffman'ą (1963) teigia, kad stigma – tai tokia būklė, „kuri ypač diskredituoja“ asmenį, menkina jo savivertę, „kenkia socialiniam tapatumui“. Asmuo, kuris turi stigmą, visuomenėje yra laikomas nevisaverčiu, jis yra diskriminuojamas, ribojamos jo galimybės įvairiose gyvenimo srityse (Mataitytė, Diržienė, 2011, p. 62). Stigmatizacijos egzistavimui visuomenėje būtini galios (politinės, socialinės, ekonominės) santykiai, kurie ir nulemia stigmą sukeliančias visuomenės reakcijas (Rusch, 2005).

Viešosios stigmos socialinis - kognityvinis modelis yra sudarytas iš trijų komponentų (žr.1 pav.).

1 pav. Stigmos socialinio-kognityvinio modelio komponentai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Mataitytė-Diržienė, J., Šumskienė, E. 2009. Socialinių kampanijų veiksmingumas įveikiant stigmą. Sutrikusios psichikos asmenų įdarbinimo atvejais. Tiltai, Nr. 3, p. 32.

Stigmos socialinį – kognityvinį modelį sudaro trys, tarpusavyje glaudžiai susiję komponentai: stereotipai (kognityvinės žinių struktūros), nuostatos (kognityvinės ir emocinės stereotipų pasekmės) ir diskriminacija (elgesys, kaip nuostatų pasekmė) (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p.33). Stereotipai – tai koncepcijos, kurios identifikuoja stigmatizaciją (Schneider, 2015). Jie lemia visuomenės pritarimą negalę turinčių žmonių socialinei atskirčiai visuomenėje, teisių pažeidimams bei sukelia

neigiamas emocijas visuomenėje, kurios skatina diskriminaciją (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p.33). Diskriminaciją visuomenėje kelia ne negalę turinčio asmens neadekvatus elgesys, bet išankstinis visuomenės nusistatymas, kad negalę turintis asmuo yra pavojingas (Corrigan, 2002).

Stigmos neigiami padariniai jaučiami ne vien asmeniniu lygiu, bet pasireiškia ir viešųjų bei privačių institucijų taisyklėse, pvz., teikiant švietimo, medicininės, teisingumo ir socialines paslaugas. Visuomenė vengia kontakto su neigiamą etiketę turinčiais asmenimis, pritaria jų segregacijai uždaroje institucijose (Mataitytė – Diržienė, 2011, p. 67).

Stigmatizavimui paaiškinti yra kuriamos įvairios teorijos. Neįgaliams ar psichikos sutrikimų turinčių asmenų stigmatizavimui dažniausiai pritaikomos etikečių ir vaidmenų teorijos.

Etikečių teorija, tai viena labiausiai paplitusių negalią turinčių asmenų stigmatizavimo teorijų, kurioje visuomenė suprantama kaip kurianti nukrypimus nuo normos (Siegel'is, 2000). Etikečių teorija išpopuliarėjo XX a. šeštajame – septintajame dešimtmėčiuose, kurios šalininkai buvo sociologai Lemert'as ir Becker'is, kriminologas Cohen'as, psichikos sveikatos atstovai – Goffman'as, Laing'as, Szasz'as. Etikečių teorija teigia, kad visuomenės normai nebūdingi veiksniai ir elgesys yra kuriami visuomenės suvokimo, bet ne paties negalę turinčio asmens. Pati visuomenė, stigmatizuodama visuomenės narius, kuria netinkamai besielgiančius žmones (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p. 34). Etikečių klįjavimo teorija apima nekonvencinį, deviantinį elgesį, kurį sukuria dominuojantys ir galią turintys asmenys (Young'as, 2007, p. 33); ji siekia pabrėžti visuomenės reakciją į deviaciją (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p. 34). Socialinės grupės kuria deviaciją su jai būdingomis taisyklėmis ir taiko jas tam tikriems žmonėms. Priklijuota etiketė nulemia devianto elgesį ir identitetą (Young'as, 2007, p. 33), taip suformuodama stigmatizaciją. Taigi, etikečių teorijos šalininkai tyrė, kaip tam tikras visuomenės elgesys tampa deviantiniu elgesiu.

Etikečių teorija svarbi stigmatizavimo procesui, kadangi ji suteikė mokslinį pagrindą stigmai, kaip reiškiniui, kuris iki teorijos atsiradimo buvo suvokiamas „visuomenei primetant stigmatizuotų grupių kūrimo vaidmenį“. Prie anksčiau vartoto Thomas Scheff'o stigmos termino negalę turintiems asmenims, buvo papildytas etiketės terminu ir taip susiejo stigmą ir „etikečių klįjavimą“ nuo normos nukrypusiems asmenims (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p. 35). Etiketė tampa asmens identiteto pagrindu ir skatina normų neatitinkamą veiklą (Giddens, 2005). Svarbu, kaip visuomenė reaguoja į normų nesilaikymą: jei deviacinė veikla sulaukia visuomenės pritarimo (atsako), etiketės gavėjas per prievartą bus priverstas priimti neįgalaus ar psichinių sutrikimų turinčio asmens socialinį vaidmenį. Etikečių teorijos šalininkų teigimu, socialinis vaidmuo gali sukurti ligą ar paskatinti sveikatos sutrikimus (Baltrušaitytė, 2005).

Etiketė, kurią visuomenė „klįjuoja“ negalę turintiems asmenims – tai sudėtingas reiškinys, apimantis (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009, p. 35):

- 1) moksliai nustatytus kriterijus, kuriais diagnozuojama negalia;

2) paslaugų ir įstaigų tinklą, kuris teikia visokeriopą pagalbą negalę turintiems asmenims.

Tačiau, kaip nurodoma teorijoje, šis tinklas didina socialinę atskirtį.

Analizuojant etikečių teoriją (Corrigan, 2002), pastebima, kad etiketei priskiriama ne tik pati stigma su stereotipais, nuostatomis ir diskriminacija, bet ir „etiketę gavusio“ asmens savijauta, išgyvenimai, reakcija, galimybės ir kt. su etiketės klijavimu susiję padariniai. Etiketė apima praktiškai visas „etiketės gavėjo“ gyvenimo sritis, tuo tarpu, atsisakyti etiketės yra labai sudėtinga. Etikečių teorija rodo, kad kuo brandesnė visuomenė, tuo mažiau yra klijuojamos etiketės su jos neigiamais padariniais „kitokiems“ asmenims. Vertinant patį etikečių klijavimo procesą, nustatyta, kad šis reiškinys turi neigiamų pasekmių tiek „etikečių nešiotojams“, tiek ir etiketes klijuojančiai visuomenei.

Negalę turintys asmenys neįgalumą prima kaip socialinį vaidmenį, todėl šiam vaidmeniui paaiškinti 1951 m. sukurta Parsono **vaidmenų teorija**, kurioje svarbiausios socialinės sistemos elementais įvardijami statusas ir vaidmuo. Parsonas analizuoja socialinius lūkesčius, kaip turėtų būti gydomas sergantis žmogus, ir kaip jis turėtų elgtis. Teorijos pradininkas akcentuoja, kad „statusas yra susijęs su struktūrine socialinės sistemos pozicija, o vaidmuo – su individo veiklos turiniu toje pozicijoje“ (Žalkauskaitė, 2012, p. 114). Kaip teigia Parsonas, liga traktuojama kaip nukrypimo forma, o negalią turintis žmogus pažeidžiamas dėl reakcijos į savo negalią ir bejėgiškumo (Matulionis, Šedienė, 2008, p. 97). Visuomenė negalę turinčius asmenis priima remdamasi iš anksto nustatytais stereotipais, kuriuos priima ir patys negalią turintys asmenys. Neįgalieji visuomenėje priimami kaip nukrypimai, patys save laiko „nukrypusiais“ nuo normos, kadangi tokią nuomonę formuoja visuomenė (Markūnas, 2008, p. 95).

Vaidmenų teorijos šalininkų teigimu, socialinė situacija atspindima kaip tikrovė, iš dalyvaujančių asmenų reikalaujant atitinkamų reakcijų į tam tikrus lūkesčius (Markūnas, 2008, p. 95). Anot Parsono, susirgęs žmogus gauna vaidmenį, kurį apibrėžia socialiai struktūrizuoti lūkesčiai (Pivorienė, 2013, p. 104), neįgalūs (sergantys) asmenys turi pripažinti savo ligą, todėl jie turi būti atleidžiami nuo visuomenės lūkesčių ir atsakomybės visuomenėje (Žalkauskaitė, 2012, p. 114). Gydantis yra grąžinama sveikata ir anomalios socialinės atsakomybės (Nettleton, 2006, Pivorienė, 2013, p. 104).

Socialinį vaidmenį neįgalusis gali išsaugoti tik tada, jei turi pakankamai ekonominių, psichologinių ir socialinių išteklių, kurių stokojant, prarandamas socialinis identitetas, neįgalusis tampa „sergančio vaidmens“ atlikėju ir palaipsniui su juo susitapatina. „Sergančiojo vaidmuo“ atima galią ir padaro socialiai neįgalų (Fisher, Ahern, 2007). Neįgalusis asmuo yra skatinamas gydytis ir taip atsikratyti neįgaliojo etiketės, o tuo pačiu – atitikti visuomenės keliamus standartus. Jei individas susitaiko su savo negalia ir priima neįgaliojo vaidmenį, visuomenėje jis suformuoja neįgalaus asmens socialinį įvaizdį ir yra išbraukiamas iš aktyvios visuomenės rato (Žalkauskaitė, 2012, p. 114).

Negalės, kaip socialinės deviacijos, sampratą suformavo ir medicininio negalios modelio koncepciją įtvirtino Parsono funkcionalistinis požiūris į ligą ir ligoto vaidmens apibrėžimas.

Žalkauskaitė (2012, p. 114), remdamasi autoriumi Merton'u (2000), teigia, kad kai kurios individų grupės dėl savo socialinės padėties negali elgtis pagal toje visuomenėje paplitusias elgesio normas, kadangi jos yra apribotos pačios socialinės struktūros. Visuomenėje suformuotos nuostatos ir lūkesčiai verčia neįgaliuosius asmenis atlikti jiems primestus „silpnuosius“ vaidmenis. Kuo lengviau tam tikrose individų grupėse priimami ir įsisąmoninami „silpnieji“ vaidmenys, tuo greičiau didėja socialinė atskirtis ir, neįgalieji parodo, kad jie negali pateisinti visuomenės primestų lūkesčių ir priskirtų vaidmenų. Visuomenė, kurios socialinės ideologijos pagrindas yra struktūrinio funkcionalizmo teorija ir medicininis negalios modelis, neįgaliuosius laiko segreguota, stigmatizuota ir socialiai atskirta visuomenės atskira grupe (Žalkauskaitė, 2012, p. 114).

Tyrimais yra įrodyta, kad visuomenė labai netolerantiška įvairioms mažumą sudarančioms visuomenės grupėms, tokioms, kaip neįgaliesiems, nusikaltėliams, kitų tautybių ir t.t. Visuomenė mielai klijuoja etiketes tam tikroms socialinėms grupėms. Diskriminacija įvairioms visuomenės grupėms tęsiasi dešimtmečiais. Tai rodo visuomenės nuomonės tyrimų rezultatai: 2006 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atlikta gyventojų apklausa „Įvairių socialinių grupių diskriminacija“, 2007 m. atliktas Specialusis Eurobarometro tyrimas, 2013 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Spinter tyrimai“ atliktas Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimas apie diskriminavimą ir pan. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad visuomenėje vyraujanti neįgaliųjų stigma turi įtakos negalę turinčių asmenų gyvenimo aktyvioje visuomenėje kokybei ir jų sėkmingai integracijai į visuomenę. Pvz., 2013 atliktas tyrimas atskleidė neigiamą visuomenės nusistatymą prieš neįgaliuosius: 46 proc. visuomenės mano, kad psichinę negalę turintys asmenys turi gyventi „specialiai tam pritaikytuose namuose“, 12 proc. – kad ligoninėse, ir tik 27 proc. sutinka, kad neįgalieji turi teisę gyventi aktyvų visuomenės gyvenimą (2013 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Spinter tyrimai“ atliktas Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimas apie diskriminavimą, 2013).

Apibendrinant stigmatizavimą ir iš jo kilusias teorijas, galima sutikti su mokslininkais, kurie tyrė stigmas (Mataitytė – Diržienė, Šumskienė, 2009; Corrigan, 2002; Goffman, 1963 ir kt.), kad stigma, nors ir netiesiogiai, bet nulemia negalę turinčių asmenų socialinę atskirtį visuomenėje ir atima galimybes gyventi pilnavertį gyvenimą. Stigma – tai priklijuota etiketė, kuri apibrėžia asmens negatyvius veiksmus ar bruožus, skiriančius stigmatizuotą individą nuo normalaus visuomenės nario. Negalia tampa esmine žmogaus charakteristika, užgoždama asmenines savybes. Stigmatizavimą paaiškina etikečių ir vaidmenų teorijos. Etikečių teorija parodo stigmatizavimą, kaip visuomenės problemą, teigdama, kad visuomenė, turėdama siaurą suvokimą apie negalią turinčių žmonių elgesį, ligos eigą ar jų bijodama, klijuoja etiketes, taip sukurdamą stigmas ir atskirdama negalę turinčius asmenis nuo aktyvios visuomenės. Vaidmenų teorija parodo, kad neįgaliesiems primetami „silpnieji“ vaidmenys yra priimami ir taip sulaukiama neigiamos visuomenės reakcijos, sąlygojančios savarankiškumo praradimą, nuomonės ignoravimą, socialinių ryšių nutraukimą.

1.3. Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų samprata, veikla, tikslai

Visuomenėje egzistuojančias stigmas panaikinti labai sudėtinga. Kuriant neįgaliesiems pozityvią aplinką, svarbų vaidmenį vaidina neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų, kurios padeda neįgaliesiems integruotis į visuomenę (Beneševičiūtė, 2015, p. 66), padeda siekti įgyti daugiau galių priimant savo sprendimus, plėtoti socialinį neįgaliųjų dalyvavimą (Nikkhah, Rezdzuhan, 2010, p. 85) bei yra tarpininkės tarp kitokių (neįgalių) asmenų ir visuomenės tinklo (Beneševičiūtė, 2013, p. 158; Ruolytė, 2011, p. 38). Nevyriausybinių organizacijų mokslinėje literatūroje apibūdinamos kaip visuomeninės, labdaringos, savanoriškos ir ne pelno siekiančios organizacijos. Nevyriausybinių organizacijų sąvokų įvairovė yra labai gausi. Susistemintai NVO sąvokos pateikiamos 3 lentelėje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų sąvokų įvairovė

Nevyriausybinių organizacijų apibrėžimas	Šaltinis
NVO – nuo valstybės ar savivaldybės institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra politinės valdžios siekimas ar religijos tikslų įgyvendinimas.	LR NVO plėtros įstatymas, 2013.
NVO – privačios organizacijos, kurių veikla siekiama palengvinti kančią, atstovauti skurstančiųjų interesams, rūpintis aplinkos apsauga, teikti pagrindines socialines paslaugas, skatinti bendruomenės vystymąsi.	Žalimienė, L., Rimšaitė, E., 2007.
NVO – tai grupė žmonių, kuri siekia bendrų tikslų ir padeda įgyvendinti pilietinės visuomenės idėjas	Komskienė, D., Čingienė, V., Jacikaitė, E., 2009.
NVO – tai pelno nesiekianti organizacija, kurios tiesiogiai nekontroliuoja valdžios institucijos.	NVO teisinės bazės problematika Lietuvoje, 2008.
NVO – socialinio įsitraukimo forma, stiprinanti pilietinę visuomenę, suteikianti NVO galimybę atstovauti visuomenės interesams.	Jakutytė, K., 2012.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis moksline literatūra

Analizuojant NVO sampratų įvairovę, pastebima, kad NVO apibūdinamos skirtingai, bet jų reikšmė lieka ta pati: tai savanoriškos, nuo valstybės ar valdžios institucijų nepriklausančios ne pelno siekiančios organizacijos, kurių tikslas – tarnauti žmonių gerovei, mažinti socialinę atskirtį. Jų pagalba neįgalieji gali tiesiogiai dalyvauti sprendžiant problemas, į kurias valstybinės institucijos kreipia nepakankamai dėmesio. Autorių Žalimienės ir Rimšaitės pateiktoje NVO sampratoje išryškinama socialinė veikla. Komskienės, Čingienės ir Jacikaitės sąvokoje pabrėžiamos NVO veiklos kryptys. Vorevičienė ir Butkevičienė (2015, p. 77) NVO laiko stipria veikėja, kuriai suteiktos teisės daryti įtaką valdžios sprendimams, formuojant neįgaliųjų politiką. Tai organizacija, kuri atstovauja neįgaliųjų interesus ir sprendžia su neįgaliųjų gerove susijusius sprendimus.

Gerovės valstybė, kurios tikslas – užtikrinti visuomenės poreikius, tampa vis labiau diferencijuota, atkreipia dėmesį į skirtingų grupių poreikius ir tikslus (Beneševičiūtė, 2015, p. 68). Valstybė, nebesugebėdama pati užtikrinti socialinės gerovės gyventojams, dalį savo funkcijų įgyvendinti perleidžia NVO, kurios tampa pagrindinėmis paramos teikėjomis pažeidžiamiausios visuomenės grupėms (Kėrytė, 2004, p. 105). Neįgaliųjų NVO pagrindiniai kūrėjai buvo negalę turintys asmenys, jų

artimieji, kurių tikslas – įgyvendinti savo idėjas ir suburti bendrai veiklai, kad neįgalieji galėtų sėkmingai integruotis į visuomenę (Beneševičiūtė, 2013, p. 157). Kooperuotis į nevyriausybines organizacijas neįgaliosius paskatina neigiamas visuomenės požiūris, neįgaliųjų nepripažinimas visuomenėje (Beneševičiūtė, 2014, p. 150).

Neįgaliųjų NVO vaidmuo didėja, nes jos gina neįgalaus asmens teises ir puoselėja orumą, užtikrina moralės ir etikos laikymąsi (Beneševičiūtė, 2015, p. 50). NNVO atlieka svarbų vaidmenį, padėdamos spręsti neįgaliųjų socialines, materialines ir edukacines problemas, jų pagalba neįgaliesiems lengviau tapti savarankiškesniems visuomenėje. NVO savo veikla padeda sutvirtinti pilietines teises visuomenėje, kuria tvirtesnes vietas institucijas. NVO atlieka tarpininkės vaidmenį tarp valstybės (savivaldybės) institucijų ir žmogaus (Lang, 2000, p. 3). NVO, vykdydamos savo veiklą greičiausiai sugeba užmegzti ryšį su labiausiai pažeidžiamomis socialinėmis grupėmis, teikia visokeriopą pagalbą socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, lanksčiau reaguoja į visuomeninio gyvenimo pokyčius (Dromantienė, 2003). NVO skatina neįgaliųjų pilietiškumą ir socialinį dalyvavimą (Beneševičiūtė, 2013, p. 158).

Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų, kurių tikslas – padėti neįgaliesiems žmonėms, apjungia bendrus žmonių interesus, „tapo tų žmonių atstovėmis, teisių išreiškėjomis ir kontrolės institucijomis“, kurios stebi situaciją, kad nebūtų pažeidžiamos žmogaus teisės, neįgalieji turėtų lygias galimybes, o „žmonių gyvenimas būtų vertas pagarbos ir orumo“ (Kvieskienė, Čiužas ir kt., 2015, p. 85).

NNVO, įtraukdamos į savo veiklą daugiau piliečių ir siekdamos bendrų tikslų įgyvendinimo, gali užmegzti abipusį dialogą su Vyriausybe ir tapti galingu postūmiu dalyvaujamąsios demokratijos ir aktyvios pilietinės visuomenės sklaidai (Jakutyte, 2012, p. 293). NVO, daro įtaką tarptautiniams žmogaus teisių standartams per lobizmą, skelbia savo poziciją ir formuoja visuomenėje viešąją nuomonę (Kim, 2010, p.76). Taigi, apibendrinant neįgaliųjų NVO vaidmenį, galima sutikti su Beneševičiūte (2015, p. 69), ir teigti, kad NVO – tai organizacija, kuri padeda neįgaliesiems asmenims tenkinti jų poreikius ir užtikrina sėkmingą integraciją į visuomenę, ugdo pilietiškumo jausmą.

Autorius Fung'as (2003, p. 515) skiria tris pagrindines NVO funkcijas, kurios svarbios negalia turintiems asmenims:

- Interesų gynimas ir atstovavimas;
- Piliečių socializacija ir pasipriešinimas;
- Galios kontrolė.

Mokslinėje literatūroje galima atrasti šias NVO funkcijas (Ilgius, 2009):

- Paslaugų teikimas savo nariams;
- Aktyvus dalyvavimas visuomeniniuose reikaluose, interesų atstovavimas ginant atitinkamos grupės interesus;

- Savitarpio pagalba.

Dar viena svarbių NVO funkcijų yra laikomas aktyvus piliečių dalyvavimas siekiant kryptingų veiklų (Fung, 2003, p. 515), kuriomis siekiama suteikti kuo veiksmingesnę pagalbą negalios sąlygotose situacijose esantiems socialinių paslaugų gavėjams (Beneševičiūtė, 2013, p. 161).

Viena iš svarbiausių NVO uždavinių – neįgaliųjų interesų atstovavimas, t.y. tiesioginis ir aktyvus piliečių įtraukimas į bendradarbiavimą, sprendžiant šiai socialinei grupei aktualias problemas, ginant teises, skatinant būti aktyviais piliečiais (Beneševičiūtė, 2014, p. 150). Kaip pažymi Leliūgienė (2012), piliečių dalyvavimas NVO veikloje, organizacijas daro veikliomis. NVO veiklų efektyvumas priklauso nuo sociokultūrinio neįgaliųjų dalyvavimo (Juodaitytė, 2002, p. 53). Akcentuojama, kad dalyvavimas sociokultūriniuose procesuose plėtoja neįgaliųjų saviraiškos galimybes. Neįgaliųjų dalyvavimas NVO, padeda susitaikyti su negalia, gerina negalios priėmimo faktą ir tarpusavio sąveikos supratimą (Šinkūnienė, 2012).

NNVO, veikdamos pagal atvirumo ir socialinės partnerystės principus, yra aktyvios Neįgaliųjų socialinės integracijos programos vykdytojos, kurios įgyvendina atitinkamas programas ir projektus, teikia bendrąsias ir socialines paslaugas neįgaliesiems. Įgyvendindamos savo tikslus ir uždavinius, NVO bendradarbiauja su valstybinėmis ir savivaldybių institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis, steigia socialinių paslaugų centrus, teikia pagalbą neįgaliesiems asmenims aktualioje veikloje. Teikdamos informavimo ir tarpininkavimo, užimtumo ir kt. paslaugas, NVO papildo savivaldybių teikiamų paslaugų asortimentą (Kvieskienė, Čiužas ir kt., 2015, p. 86).

Apibendrinant galima teigti, kad nevyriausybinių organizacijų – tai tiesioginis negalę turinčių asmenų būdas dalyvauti socialinių problemų sprendimo procese. Negalę turintys asmenys dalyvaudami NVO veiklose, aktyviai įsitraukia į jiems svarbių problemų sprendimo procesą ir įgyja daugiau galių visuomenėje. NVO skatina tarpusavio bendradarbiavimą, gyventojų aktyvumą ir sąmoningumą.

1.4. Neįgaliųjų organizacijų dalyvavimas viešosios politikos procese

Neįgaliųjų NVO – tai viena svarbiausių institucijų, kuri padeda siekti žmogaus tiesioginio dalyvavimo viešojoje politikoje, padeda išreikšti savo, kaip piliečių grupės, interesus. Neįgaliųjų asmenų dalyvavimas viešojoje politikoje yra svarbus norint įsitraukti į problemų sprendimus, siekiant pagerinti neįgaliųjų asmenų gyvenimo kokybę (Radzevičienė ir kt., 2013, p. 47). Tačiau piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese dažnai vis dar yra laikomas nepageidaujamu reiškiniu, o ypač, tai liečia neįgaliųjų dalyvavimą, priimant jų gyvenimo kokybę gerinančius sprendimus. Valdžios institucijos nėra suinteresuotos bendradarbiauti su NVO (Kvieskienė, Kvieska, 2012). Neįgaliųjų piliečių dalyvavimą viešajame administravime stabdo biurokratiniai mechanizmai (Radzevičienė ir kt., 2013, p. 48), bei turimos socialinių, kultūrinių, ekonominių ir komunikacijos veiksmų galios (Mažeikis, 2012). Tyrimo, atlikto Panevėžio, Šiaulių ir Radviliškio rajonuose, rezultatai patvirtina, kad valdžios atstovai ignoruoja ir vengia kartu su NVO spręsti neįgaliųjų problemas; atskleidė, kad Lietuvoje NVO, kaip, atskira organizacija, turi mažai galių daryti įtaką socialinę politiką formuojančioms valdžios institucijoms; NVO negali veiksmingai atstovauti neįgaliųjų interesus (Radzevičienė ir kt. 2013, p. 51).

Beneševičiūtės (2015, p. 70) teigimu, sėkmingai neįgaliųjų socialinei integracijai svarbų vaidmenį daro interesų atstovavimas, kuris orientuotas į „neįgaliųjų aktyvumą NVO patiemis darant įtaką valdžios sprendimams“. Autorės Beneševičiūtės 2014 m. atliktas „Neįgaliųjų dalyvavimas NVO veikloje“ tyrimas patvirtina, kad patys neįgalieji turi aktyviai dalyvauti NVO veikloje, formuoti pozityvų požiūrį į neįgaliuosius, kaip *galinčius ir orius* asmenis, kurie „naudingi visuomenei“.

Moksliniuose tyrimuose (Ruškus, Mažeikis, 2007) teigiama, kad neįgalieji patiria tokių neigiamų dalykų, kaip jėga, diskriminacija, prievarta, nėra numatyta galimybė patiems neįgaliesiems dalyvauti sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procese. Moksliniais tyrimais nustatyta (Radzevičienė ir kt., 2013), kad visuomenėje, vyraujant negatyviam požiūriui į neįgaliuosius, pastarieji patys stokoja motyvacijos dalyvauti viešajame valdyme bei sąmoningai atsiriboja nuo įvairių veiklų. Pačios valstybinės institucijos nėra suinteresuotos bendradarbiauti su neįgaliaisiais ir neįgaliuosius atstovaujančiomis NVO (Kvieskienė, Kvieska, 2012, p. 49). Dėl neįgaliųjų atsiribojimo nuo politinės veiklos, kaltas lieka pats neįgalusis. Anot Mažeikio (2006), aktyvus neįgaliųjų dalyvavimas – tai būdas įtraukti neįgaliuosius į viešosios politikos procesą ir taip aktyviai dalyvauti sprendžiant savo problemas.

Neįgaliųjų dalyvavimą viešajame valdyme gali paskatinti kooperavimasis NVO veiklose, ko pasekoje, neįgalieji įgyja daugiau galių politikoje. NVO – tai tos institucijos, kurios gali padėti neįgaliesiems efektyviausiai „pajusti savo galią“ priimant sprendimus, planuojant organizacijos veiklas ir taip užtikrinti savo tikslų įgyvendinimą (Radzevičienė ir kt., 2013, p. 49). Nevyriausybinių organizacijos suteikia piliečiams galimybę tiesiogiai dalyvauti sprendžiant problemas, kurioms valstybinės institucijos skiria nepakankamą dėmesį. Tai stiprios organizacijos, kurios daro įtaką

neįgaliesiems aktualiems valdžios priimamiems sprendimams, formuoja neįgaliųjų politiką (Beneševičiūtė, 2015, p. 62). Neįgaliųjų patiriamus neigiamus potyrius gali palengvinti bendravimas dalyvaujant įvairiose NVO veiklose (Beneševičiūtė, 2014, p. 150). NVO ir neįgaliesiems bendradarbiaujant, užtikrinamas ne tik organizacijos savarankiškumas, bet ir platesnis neįgaliųjų visuomenės dalyvavimas sprendimų priėmimo procese (Godvadas, 2008). NVO veiklos plečia neįgaliųjų bendravimo tinklą, kuris padeda sukurti neįgaliųjų asmenų dalyvavimo ir įsitraukimo į visuomenės gyvenimą palankias sąlygas, užkirsti kelią neįgaliųjų diskriminacijai ir marginalizavimui (Ruškus, Mažeikis, 2007, p. 180-181). Kaip teigia Beneševičiūtė (2014, p. 150), NVO plėtojamos kultūrinės, edukacinės ir socialinės aplinkos įgalina neįgaliuosius socialiniam dalyvavimui, t.y. socialinio dalyvavimo plėtotė per NVO mažina neįgaliųjų socialinę atskirtį ir sudaro sąlygas įsilieti į visuomenę.

Neįgaliesiems dalyvauti viešojoje politikoje sudarytos įvairios galimybės: tiek „aktyvios“ (galimybė inicijuoti sprendimus ir teises aktus, teikti pasiūlymus ir pan.), tiek ir „pasyvios“ (teisė gauti informaciją, konsultacijas). Išanalizavus mokslinę literatūrą apie NNVO dalyvavimą viešojoje politikoje, galima išskirti dalyvavimo būdus ir formas. NVO dalyvavimo būdai: atstovavimas neįgaliųjų interesams; viešųjų paslaugų neįgaliesiems teikimas; informavimas, konsultavimas; bendradarbiavimas (partnerystė) ir bendravimas, aktyvus įsitraukimas. Kai kuriuose moksliniuose šaltiniuose (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6) informacijos teikimas, konsultavimas, dialogas, aktyvus įsitraukimas yra priskiriami ne prie nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo būdų, bet išskiriamos kaip valstybės ir NVO savarankiškos bendradarbiavimo formos. Prie NVO dalyvavimo formų priskiriamas balsavimas, veikla su grupe bendruomenėje, dalyvavimas rinkimuose, narystė vietinėje taryboje, susitikimai su viešojo sektoriaus atstovais. Dalyvavimo formos skiriasi savo tikslais (Riekašius, 2011, p. 12-13). Balsavimas ir dalyvavimas rinkimuose – mažiausiai veiksmingos NVO dalyvavimo formos, kadangi piliečių daromas poveikis politiniam procesui yra netiesioginis. Bendruomeninė veikla svarbi tuo, kad dalyvavimo kontrolė perkeliama visuomenei, padidinama piliečių įtaka politiniam procesui. Šia dalyvavimo forma NNVO sprendžia įvairias socialines ir bendruomenines problemas.

Atstovavimas – tai veikimas kito žmogaus labui. NNVO atstovavimas gali apimti šiuos būdus: atstovavimas valstybinėse įstaigose, grupinis atstovavimas, specialus atstovavimas ištikus krizei. Konkretų atstovavimo būdą NNVO pasirenka, atsižvelgdamos į esamą situaciją. Atstovavimas neįgaliųjų asmenų interesams įgalina kitą žmogų (organizaciją) (Beneševičiūtė, 2015, p. 62). Atstovavimas neįgaliųjų interesams suteikia neįgaliam asmeniui spręsti, kokius poreikius turi tenkinti NVO (Ruškus ir kt., 2014), įgalinimo veiksmas „suteikia neįgaliam asmeniui vertingus socialinius ir politinius vaidmenis“, kurie būtini norint atstovauti negalę turinčių asmenų interesus (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Informacijos teikimas – tai pagrindinė ir pamatinė dalyvavimo forma, kuri vyksta viena kryptimi: valstybė suteikia visapusišką informaciją visuomenei apie sprendimus, priimamus įstatymus ir pan. Tai pagrindinė sąlyga kitų bendradarbiavimo formų veikimui (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6).

Konsultavimas – tai valstybės institucijų kvietimas visuomenės atstovams pateikti savo nuomonę, komentarus ir pasiūlymus problemoms spręsti. Nors klausimai, kuriais valstybė konsultuojasi su piliečiais, įtvirtinti norminiuose dokumentuose, tai neturi trukdyti visuomenei pateikti pasiūlymus ir klausimus jai aktualiais klausimais (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6).

Sėkmingam neįgaliųjų interesų atstovavimui svarbus yra **bendradarbiavimas ir bendravimas**, kuris yra abipusis bendradarbiavimas tarp formalių organizacijų (vyriausybės veikėjų) ir tarptautinių, nevyriausybinių institucijų (Kėrytė, 2010, p.67). Visuomenės dalyvavimas suprantamas kaip nenutrūkstamas bendradarbiavimo procesas tarp NVO iš vienos pusės ir valstybės institucijų iš kitos (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6). NVO bendradarbiavimas su vietos savivaldybėmis suteikia galimybę vietos valdžiai išgirsti NVO poreikius ir įtakoti sprendimų priėmimo procesą (Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldos institucijomis, 2006, p. 53). Bendradarbiavimo NVO savitumai „pasireiškia atstovaujant organizacijai ir skatinant plėtrą“ (Žydzūnaitė ir kt., 2012, p.351). Atstovavimas neįgaliųjų interesams – tai nuolatinis komunikavimas ir bendradarbiavimas su kitais sektoriais. Tokiu būdu siekiama įtraukti piliečius į įvairias veiklas, ugdomas pilietiškumas, sprendžiamos socialinės problemos (Šilinskytė, 2014, p. 54). Tik visiems bendradarbiaujant, galima padėti mažinti negalę turinčių asmenų socialinę atskirtį (Ruškus, Mažeikis, p. 163). Taigi, kad būtų sėkmingai užtikrinami neįgaliųjų poreikiai, atstovaujami jų interesai viešajame valdyme, svarbus yra negalę turinčių asmenų, NNVO ir viešųjų institucijų bendradarbiavimas. NVO ir valstybės bendradarbiavimas plėtojamas informacijos teikimu, konsultavimu, aktyviu įsitraukimu ir dialogu (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6). Piliečių dalyvavimas nesibaigia informacijos apsikeitimu.

Aktyvus įsitraukimas – tai partnerystė, kurios pagrindas bendras valstybės sektoriaus ir NVO darbas, siekiant bendrų tikslų. Esmė – atskleisti ir išnaudoti visuomenės potencialą sprendžiant valstybei aktualias problemas (NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas, 2015, p. 6). Aktyvus įsitraukimas apima aktyvius piliečių veiksmus, siekiant paveikti tiek sprendimų priėmimo, tiek ir jų įgyvendinimo procesus. Skiriamos tokios aktyvaus įsitraukimo formos, kaip peticijų. Konkrečių pasiūlymų teikimas, dalyvavimas darbo grupėse ir pan. (Petronytė ir kt., 2015, p. 18).

Apibendrinant galima teigti, kad neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų vaidmuo svarbus kuriant pozityvią aplinką, suteikiant įvairiapusę pagalbą įvairių negalę turintiems asmenims. Nevyriausybinių organizacijos per savo veiklas padeda neįgaliesiems asmenims įgyvendinti savo pilietines teises visuomenėje. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas viešojoje politikoje padeda

įgyvendinti negalę turinčių asmenų demokratiją, užtikrina lygias teises, mažina diskriminaciją. Valdžios atstovams suteikia informaciją apie *kitokios* visuomenės problemas, daro įtaką vietos valdžios priimamiems sprendimams, gerina priimamų sprendimų kokybę.

2. NEĮGALIŲJŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Šioje darbo dalyje atliekamas neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje galimybių vertinimas. Galimybėms atskleisti pateikiama teisinio reglamentavimo apžvalga. Teisinis reglamentavimas – tai pagrindas neįgaliųjų NVO veiklos vystymui ir neįgaliųjų įtraukimui į viešosios politikos valdymą. Apžvelgus Lietuvoje veikiančias pagrindines NNVO organizacijas ir jų tikslus, remiantis situacija analize, analizuojama, kokiais būdais ir formomis neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos dalyvauja viešajame valdyme, identifikuojamos problemos, kurios kyla užtikrinant negalę turinčių asmenų ir NNVO dalyvavimą viešojoje politikoje.

2.1. Neįgaliųjų ir neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo teisinis reglamentavimas

Siekiant užtikrinti neįgaliųjų organizacijų dalyvavimą viešojo valdymo procese, būtinas jo teisinis reglamentavimas. Europos Sąjungoje neįgaliųjų dalyvavimui viešojoje politikoje teikiamas didelis dėmesys. Lisabonos sutartis nurodo, kad „kiekvienas pilietis turi teisę dalyvauti demokratiname gyvenime“¹. Lietuvoje sukurta teisinė bazė, reglamentuojanti ir įgyvendinanti neįgaliųjų integracijos politiką. Teisiniais aktais sudarytos tinkamos sąlygos neįgaliesiems aktyviai dalyvauti atviroje ir demokratinėje visuomenėje. Teisiniuose dokumentuose nurodytos priemonės, kurių įgyvendinimas skatina nevyriausybinių organizacijų, kurios dirba su neįgaliaisiais, dalyvavimas ir įsitraukimas neįgaliųjų politikos formavime, stiprinami ryšiai su valstybinėmis ir savivaldybių institucijomis.

Neįgalių asmenų teises ir laisves užtikrina **Lietuvos Respublikos Konstitucija** (1992), kuri įtvirtina esmines laisves. Konstitucijos II skirsnio 18 str. nurodo, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“. 25 straipsnis įtvirtina visuomenės interesą būti informuotai. Konstitucija laiduoja teisę dalyvauti šalies valdyme tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 straipsnis). Neįgalių žmonių jungimasi į organizacijas numatytas Konstitucijoje, kurios 35 str. teigiama, kad „piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas“.

Neįgalių žmonių dalyvavimą viešojoje politikoje, tiek tiesiogiai, tiek ir per NVO, reglamentuoja bendri Lietuvos Respublikos įstatymai, o tam tikras specifines sritis – atskiri įstatymai arba specialios teisinės normos.

---

¹Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, 2007/C 306/01, žiūrėta 2016 m. lapkričio 18 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2432&p_k=1.

Nacionalinė neįgalių žmonių socialinės integracijos 2003-2012 metų programa (2002) ir dabartinė Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 m. programa (2012) apima visas neįgalių asmenų socialinės integracijos politikos sritis Lietuvoje. Nacionalinės neįgalių žmonių socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tikslas – sukurti lygias galimybes planuojant neįgalių žmonių socialinės integracijos veiksmus. Programa parengta remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos lygių galimybių teikimo neįgaliesiems žmonėms bendrųjų taisyklių rekomendacijomis. Kaip teigia Kvieskienė, Čiužas ir kt. (2015, p. 34), Programoje išdėstyti principai atitiko valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus ir įsipareigojimus.

Neįgaliųjų socialinei integracijai stiprinti ir lygioms galimybėms užtikrinti, 2003 m. buvo priimtas **Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (2003)**. Įstatymas užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas, kurios įtvirtina asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises. Įstatymas įpareigojo valstybės ir savivaldybių institucijas įgyvendinti lygias galimybes, nediskriminuojant asmenų.

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004) nustato neįgaliųjų socialinės integracijos įgyvendinimo principus, sritis, politikos įgyvendinimo organizavimą ir valdymą. Priėmus Įstatymą, teisiškai įtvirtintos neįgaliųjų lygios teisės ir galimybės, numatytos neįgaliųjų socialinės integracijos prielaidos ir sąlygos, užtikrintas neįgaliųjų dalyvavimo galimybės visuomenės gyvenimo srityse. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnis įtvirtina „lygių teisių, lygių galimybių <...> „visapusiško dalyvavimo“ principus. Taigi, šiuo įstatymu pirmą kartą numatyta neįgaliųjų teisė dalyvauti ne tik visuomenės gyvenime, bet ir valstybės valdyme. Kaip teigia Gudžinskienė ir Jurgutienė (2010, p. 21), įstatyme įtvirtintas visapusiško dalyvavimo principas suteikia teisę visus su neįgaliaisiais susijusius klausimus spręsti „derinant su jais ir/ ar jų atstovais pagal įstatymą“.

Neįgaliųjų interesų atstovavimą ir NVO dalyvavimą viešosios politikos valdymo procese reglamentuoja vienas svarbiausių teisinių dokumentų – **Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija** (toliau – Konvencija), užtikrinanti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes (2010). Konvencijos ratifikavimas reiškė nacionalinį (ne vien tik nevyriausybinių organizacijų) įsipareigojimą, kuris paspartino neįgaliųjų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą (Beneševičiūtė, 2015, p. 66). Konvencijos ratifikavimas susijęs su valstybės ir joje vyraujančios visuomenės požiūrio keitimu į žmogų, turintį negalę. Kaip teigiama Konvencijoje, jos tikslas – „skatinti ir užtikrinti visapusišką ir lygiateisį visų neįgaliųjų naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis“. JT neįgaliųjų teisių konvencijos 29 straipsnyje įtvirtintas neįgaliųjų dalyvavimas politiniame gyvenime tiek tiesiogiai, tiek ir per pasirinktus atstovus, t.y. NVO. Konvencija įpareigoja valstybei sudaryti tokias sąlygas, kurios užtikrintų neįgaliųjų veiksmingą ir visapusišką dalyvavimą valstybės valdyme nediskriminuojant jų. Teigiama, kad „svarbu aktyviai skatinti neįgaliųjų organizacijų sukūrimą ir dalyvavimą jose, siekiant

atstovauti neįgaliesiems tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu". Konvencija pirmą kartą įtvirtino neįgalių asmenų galimybę dalyvauti politiniame gyvenime principus. Taigi, galima sutikti su autoriais Beneševičiūte (2014, p. 148), Ruškumi ir Mažeikiu (2007, p. 135) ir teigti, kad 29 Konvencijos straipsniu buvo įtvirtintas ne tik neįgalių kooperavimasis pačiose NVO, bet ir paskatintas neįgalių dalyvavimas visuomenės gyvenime.

Svarbu akcentuoti tai, kad Konvencijoje sąvoka *negalia* pateikta kaip socialinė kategorija. Todėl, kaip teigia autoriai Kvieskienė ir Čiužas ir kt. (2015, p. 36), šis dokumentas pašalina visas kliūtis, kurios trukdė neįgaliesiems asmenims lygiomis teisėmis dalyvauti visose gyvenimo srityse. Galima teigti, kad Konvencijos ratifikavimas – tai naujo požiūrio į socialinę atskirtį patiriančias individų grupes, pradžia: įtvirtino lygias teises visiems visuomenės nariams. Dauguma Konvencijos deklaruojamų nuostatų atspindi Lietuvos nacionalinėje teisėje, reglamentuojančioje neįgaliųjų ir neįgaliųjų NVO veiklą.

Dabartiniu metu neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą valstybės politikoje užtikrina **Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 m. programa**, Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta 2012 m. 21 d., nutarimu Nr. 1408. Programos tikslas – „sukurti sąlygas veiksmingai plėtoti neįgaliųjų socialinės integracijos procesus Lietuvoje“ (2012). Programoje identifiкуotos pagrindinės problemos, turinčios įtaką negalę turinčių asmenų socialinei integracijai. Viešai prabilta, kad visuomenėje yra ribojamos neįgaliųjų teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimas. Dėl silpnos nevyriausybinio sektoriaus veiklos, nepakankamo finansavimo, netinkamai interpretuojamų teisės aktų normų ir jų taikymo praktikoje, neteisingai paskirstytų valstybės ir savivaldybės institucijų kompetencijų, neįgalūs asmenys vis dar lieka užribyje. Programoje teigiama, kad pati žiniasklaida visuomenėje formuoja neigiamą neįgalaus asmens įvaizdį, priskiria stigmų grupei, klijuoja etiketes, sukurdamą neigiamą visuomenės išankstinį nusistatymą, kad neįgalieji nedaro teigiamo indėlio į visuomenę.

Nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuoja **Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas** (2013). 2013 m. gruodžio 19 d. priimtu įstatymu pirmą kartą buvo apibrėžta nevyriausybinių organizacijų sąvoka, numatyti NVO bendradarbiavimo principai, kurie būtini NVO vystymuisi. Įstatymas nustatė aiškią ribą tarp tikrųjų NVO ir valstybės įsteigtų ir valdomų NVO. Įstatymo tikslas – sukurti palankią aplinką NVO, sudarant tinkamas jų veiklos ir plėtros sąlygas. Priimtas įstatymas nustatė NVO plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, apibrėžė NVO bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybės institucijomis sąlygas ir numatė jų plėtrą. Įstatymas apibrėžia NVO vertybes ir principus (pvz., atsakingumo, lygybės, partnerystės, dalyvavimo, informavimo ir kt.), kuriais būtina vadovautis savo veikloje, dirbant neįgaliųjų labui. Įstatyme apibrėžti NVO principai numato pagrindinius NVO tikslus: plėsti negalę turinčių asmenų teises, mažinti jų diskriminaciją ir užtikrinti lygias teises. Galima daryti prielaidą, kad Plėtros įstatymas sudarė palankesnes sąlygas pilietinei visuomenei ir demokratijai stiprinti.

Viešojo administravimo įstatymas užtikrina viešojo sektoriaus institucijų veiklos efektyvumą, garantuoja visuomenės narių teisę į bendradarbiavimą su NVO, įpareigoja valstybines institucijas, prieš priimant sprendimą, konsultuotis su NVO: „*dėl administracinio reglamentavimo sprendimų, susijusių su bendrais teisėtais visuomenės interesais ir turinčiais svarbią reikšmę didelei gyventojų bendruomenės daliai, turi konsultuotis su visuomenės interesams atitinkamoje srityje atstovaujančiomis organizacijomis*“ (7 str.). Tyrime „Lietuvos NVO bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis (2006, p. 16) akcentuojama šio įstatymo „spraga“, nurodant, kad konsultavimosi būdus su NVO, valstybės institucija pasirenka pati, jei tai įstatymai nenumato kitaip, todėl, galima daryti prielaidą, tai turi neigiamos įtakos vystant NVO ir savivaldybių tarpusavio konsultavimąsi.

Apibendrinant neįgaliųjų organizacijų dalyvavimo teisinį reglamentavimą, galima teigti, kad teisinė bazė yra išvystyta pakankamai. Tačiau vertinant realią situaciją, stebima, kad teisinė bazė, nors ir sudaro galimybes neįgaliųjų NVO dalyvavimui viešosios politikos valdyme, tačiau neįgaliųjų teisių įgyvendinimą riboja neaiškiai apibrėžtas valstybės ir savivaldybės institucijų kompetencijų pasiskirstymas, nepakankamas viešojo sektoriaus institucijų ir NVO bendradarbiavimas, netinkamas norminių aktų taikymas praktikoje, viešojo sektoriaus institucijų netinkamas požiūris į neįgaliųjų teisių įgyvendinimą, neįgalieji ir toliau lieka socialinėje atskirtyje.

2.2. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų ir jų veikla Lietuvoje

Lietuvos neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų įsteigtos, siekiant įgyvendinti šiuos tikslus:

- atstovauti neįgaliųjų interesus
- teikti viešąsias paslaugas negalę turintiems asmenims.

Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų veikia remdamosi Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme įtvirtintais principais ir vertybėmis: pariteto, partnerystės, savarankiškumo, dalyvavimo, informavimo, atsakingumo, lygybės, subsidiarumo ir tarpžinybinio bendradarbiavimo. Šie principai apibrėžia pagrindinius NNVO tikslus:

- įgyvendina negalę turinčių žmonių teises visuomenėje;
- mažina neįgalių asmenų socialinę atskirtį;
- nesitaiksto su diskriminavimu;
- užtikrina neįgalaus žmogaus lygias teises valstybėje.

NNVO vykdo aktyvią Neįgaliųjų socialinės integracijos programą, įgyvendina negalę turintiems asmenims skirtas programas ir projektus, teikia bendrąsias ir specialiąsias neįgaliesiems asmenims skirtas socialines paslaugas (Kvieskienė, 2015, p.86). Mokslinėje studijoje NVO teisinės bazės problematika Lietuvoje (2008) skiriamos šios nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje:

1. Asociacijos, kurios steigiamos privačių asmenų iniciatyva. Asociacija – tai „ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos interesams ir juos ginti, tenkinti kitus viešuosius interesus“ (Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, 2004).
2. Labdaros paramos fondai – juridinis asmuo, kurio tikslas- labdaros ir paramos bei kitokios pagalbos teikimas.
3. Viešosios įstaigos - tai ne pelno siekiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti viešuosius interesus.

Pirmosios neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje pradėjo kurtis po Nepriklausomybės paskelbimo. Iki 2001 m. susikūrė virš 100 nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų, kurios pagal atstovavimą atitinkamos negalios žmonėms, susijungė į stambesnes organizacijas. 2001 m. susikūrė Lietuvos neįgaliųjų forumas, kurį sudarė 14 nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų apsigungimas į asociaciją (Kvieskienė ir kt., 2015, p. 85). LNF – tai Europos neįgaliųjų forumo narys, kuris siekia pakeisti visuomenės požiūrį į negalę turinčius asmenis. Asociacija gina neįgaliųjų teises formuojant ir įgyvendinant socialinę politiką, užtikrina tinkamą JT Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą.

2015 – 2016 m. įtakingiausios ir didžiausios neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos pateiktos 4 lentelėje (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos Lietuvoje 2015 2016 m.

Neįgaliųjų NVO	Narių skaičius	Tikslas
Lietuvos neįgaliųjų draugija (LND)	virš 30 tūkst.	Atstovauti ir ginti neįgaliųjų pilietines, socialines ir ekonomines teises, skatinti lygias galimybes, suteikti reikiamą informaciją
Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“	virš 11 tūkst. 53 asocijuoti nariai	Užtikrinti sutrikusios raidos žmonių lygiateisį ir visavertį dalyvavimą visuomenės gyvenime.
Kurčiųjų draugija	virš 8 tūkst.	
Lietuvos žmonių su negalia sąjunga (LŽNS)	17 asocijuotų narių, 5 viešosios įstaigos. Virš 10 tūkst.	Mažinti žmonių su negalia socialinę atskirtį ir siekti neįgaliųjų integracijos į visuomenę.
Lietuvos aklių ir silpnaregių sąjunga (LASS)	Apie 7 tūkst.	
Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija	Apie 2 tūkst.	Atstovauti, ginti sutrikusios psichikos žmonių teises, kovoti prieš diskriminaciją
Lietuvos neįgaliųjų forumas (LNF)	virš 300 tūkst.	Užtikrinti, neįgaliųjų lygias teises ugdymo, įsidarbinimo srityje, pilnateisį dalyvavimą visuomenės gyvenime

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento, Neįgaliųjų draugijų duomenimis, 2016.

Kaip matyti iš 4 lentelėje pateiktų duomenų, didžiausios neįgaliųjų NVO yra Lietuvos neįgaliųjų draugija, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Kurčiųjų draugija ir kt., kurios yra įgyvendina Neįgaliųjų socialinę integracijos programą, įvairias neįgaliųjų programas ir projektus, teikia visokeriopą pagalbą negalę turintiems asmenims ir jų artimiesiems. Visų neįgaliųjų organizacijų

tikslas – negalę turinčių žmonių teisių įgyvendinimas, lygių galimybių ir visaverčio dalyvavimo visuomenėje užtikrinimas.

Šalyje įkurti tik keli nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centrai. Tai Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, labdaros ir paramos fondas Vilniuje, Panevėžio apskrities nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. Šių centrų pagrindinis tikslas – vienyti šalies NNVO savų interesų atstovavimui, tikslai – stiprinti NVO sektorių, NVO ir valdžios bendradarbiavimą, formuoti NVO koalicijas, gerinti NVO išorinę aplinką, plėtoti savanorystę.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento, Socialinių pranešimų statistiniais duomenimis, matyti augantis NVO skaičius, kurių didžioji veiklos dalis apima – socialinė apsauga. NVO skaičiaus augimas leidžia daryti prielaidą, kad nevyriausybinių organizacijų yra svarbios negalę turinčių asmenų integracijai į visuomenę, jų teisių gynimui.

Apibendrinant galima teigti, kad neįgaliųjų NVO veikla Lietuvoje aktyvią veiklą pradėjo po nepriklausomybės paskelbimo, ypač po 2001 m. Neįgaliųjų NVO atstovauja įvairias (proto, kurčiųjų, aklųjų, fizinės, psichikos) negalės formas, taip galėdamos kryptingai atstovauti tam tikrą negalę turintiems asmenims. NVO skaičiaus augimas rodo, kad neįgaliųjų atstovavimas yra aktuali šiandienos problema.

2.3.Lietuvos Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje būdai ir formos

Nevyriausybinių organizacijų negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje užtikrina įvairiais būdais ir formomis. Mokslinėje literatūroje susistemintai nėra pateikti NVO dalyvavimo viešojoje politikoje būdai ir formos, todėl darbo autorė, atlikusi Lietuvos NNVO veiklos situacijos analizę, nevyriausybinių organizacijų teikiamas paslaugas, išskyrė neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo būdus ir formas viešojoje politikoje (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Lietuvos neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo būdai ir formos

NNVO dalyvavimo viešojoje politikoje būdai	NNVO dalyvavimo viešojoje politikoje formos
• informacijos teikimas	• dalyvavimas rinkimuose
• konsultavimas	• balsavimas
• bendradarbiavimas	• peticijos, mitingai, piketai
• aktyvi partnerystė	• dalyvavimas Tarybos komitetų posėdžiuose
	• diskusijos tarp sprendimų priėmėjų ir piliečių
	• vietos valdžios susitikimai su NVO piliečiais

Šaltinis: sudaryta autorės, atlikus Lietuvos NNVO analizę, remiantis neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų internetinėmis svetainėmis: www.lnd.lt, www.lass.lt, www.lnf.lt ir kt., 2016.

Lietuvos NNVO dalyvavimas viešojoje politikoje apima tokius būdus, kaip negalę turinčių asmenų informavimą, konsultavimą, NVO bendradarbiavimą (partnerystę) su viešojo sektoriaus institucijomis, aktyvią partnerystę. NNVO dalyvavimas viešojoje politikoje reiškiasi tokiomis formomis, kaip dalyvavimas Tarybos komitetų posėdžiuose, atviros diskusijos tarp sprendimų priėmėjų ir piliečių metodo taikymo, vietos valdžios susitikimai su NVO piliečiais, protestai, akcijos, įvairūs judėjimai, dalyvavimas rinkimuose.

Lietuvoje NNVO savo interesus gina dalyvaudamos valdžios ir valdymo institucijų patariamuosiuose organuose ir sudaromose darbo grupėse. Negalę turinčių nevyriausybinių organizacijų interesų gynimas ir atstovavimas deleguojamas skėtinėms asociacijoms, tarptautinėms asocijuotoms struktūroms, neformalioms koalicijoms, kurios veikia vietiniu, nacionaliniu ar regioniniu lygmenyje (Lietuvos NVO bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, 2006, p. 18).

Analizuoti NVO negalę turinčių asmenų atstovavimo sistemą Lietuvos savivaldybėse pakankamai sudėtinga, kadangi kiekvienoje savivaldybėje situacija yra skirtinga. Pateikiant NNVO dalyvavimo galimybes Lietuvoje, geriausia remtis esamų tyrimų apžvalgomis, darbo autorės atliekama situacijos analize.

Negalę turinčių asmenų galimybės dalyvauti sprendimo priėmimo procese, išreikšti savo pasiūlymus ir pateikti prašymus apima ir **teisę gauti informaciją** iš įvairių viešojo administravimo institucijų, savo poreikius išdėstant pasitelkus informacinėmis technologijomis (Lietuvos NVO bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, 2006, p. 42). Informavimo galimybė reglamentuota teisės aktais, pvz., Viešojo administravimo įstatyme, Visuomenės informavimo ir kt., kurie įpareigoja viešojo sektoriaus institucijas informaciją teikti viešai. Taigi, NNVO suteikiama teisė gauti visą informaciją aktualiais klausimais ar pateikti savo pastabas ir pasiūlymus.

Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų, savo veiklą vykdo **bendradarbiaudamos** su valstybės ir savivaldybės institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis, rūpinasi negalę turinčių asmenų užimtumą įgyvendinamomis priemonėmis, teikia visokeriopą pagalbą. Neįgaliųjų NVO organizacijos teikia įvairias paslaugas: informavimo, tarpininkavimo, užimtumo, ugdymo, aprūpinimo, socialinės globos ir pan. Analizuojant neįgaliųjų NVO veiklą, galima teigti, kad NVO, veikdamos savarankiškai,

papildo savivaldybių teikiamas paslaugas negalę turintiems asmenims ir sutikti su autorių Kvieskienės ir kt. (2015, p. 86) teigimu, savivaldybės naudojasi neįgaliųjų NVO teikiamomis paslaugomis, pirkdamos jas. Savivaldybė iš NVO perka teikiamas paslaugas dėl jų pigumo, kadangi NVO veikla paremta savanoryste ir paramos metu gaunamais pinigais. Teigiama, kad savanoriškas darbas ir labdaros išteklių panaudojimas – vieni svarbiausių priemonių, užtikrinant neįgalių asmenų dalyvavimą valstybės valdyme (Kvieskienė ir kt., 2015, p. 86).

Didžiosiose Lietuvos savivaldybėse pamažu pradedamas taikyti Vakarų šalyse paplitęs savivaldybių ir NNVO bendradarbiavimo būdas, kai socialinės paslaugos, pagal viešųjų pirkimų numatytą tvarką, perkamos iš NVO. Tačiau savivaldybės institucijų socialinių paslaugų negalę turintiems asmenims pirkimą iš NNVO stabdo nepakankama savivaldybės darbuotojų kompetencija ir patirtis šioje srityje.

Negalę turinčių asmenų nevyriausybiniams organizacijoms būdingas socialinio patikimumo įvertinimas, kai rėmėjas siekia identifikuoti kam bus panaudotos skiriamos lėšos. Socialinio patikimumo įvertinimui NNVO pildo nustatytos formos paraiškas, kuriuose svarbu teisingai išdėstyti lėšų panaudojimo planavimą, projekto tęstinumą (Kvieskienė ir kt., 2015, p. 86). Išanalizavus NVO ir savivaldybių bendradarbiavimą reglamentuojančius teisės dokumentus, galima manyti, kad NVO ir savivaldybių pagrindinė bendradarbiavimo forma – finansinė parama. Tai pagrindžia Kvieskienė ir kt. (2015, p. 87), teigdami, kad „vyraujanti bendradarbiavimo forma – finansavimo teikimas“.

Nevyriausybinių organizacijų atstovai dalyvauja savivaldybių komitetuose, visuomeninėse komisijose bei tarybose, atstovaudami savo narių interesus ir taip įtakodami savivaldybės priimamus sprendimus.

Atliktus NNVO situacijos analizę Lietuvoje, galima išskirti pagrindines NNVO problemas, kurios svarbios vykdant nevyriausybinių organizacijų veiklą: nepakankama NVO profesinė, vadybinė kompetencija dalyvauti socialinių paslaugų teikime, nevienodas NVO skaičius šalies savivaldybėse, nepakankamas NVO ir savivaldybių bendradarbiavimas; per mažas NNVO vykdomų projektų finansavimas, nepakankama negalę turinčių asmenų motyvacija dalyvauti NNVO veikloje ir kt.

Neįgaliųjų asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje ir pasyvų negalę turinčių asmenų teisių gynimą riboja informacijos stoka, ribotas visuomenės švietimas neįgaliųjų padėties klausimais. Nepakankamas finansavimas, neįgaliųjų poreikiams nepritaikyta teisinė bazė ir netinkamas jos taikymas, valstybės ir savivaldybės institucijų novatoriškų sprendimų trūkumas trukdo veiksmingai užtikrinti neįgaliųjų asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje ir taip apginti jų teises (Nacionalinė neįgaliųjų 2013-2019 metų programa).

Vertinant neįgaliųjų NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo procesą, stebima, kad jis dar pasyvus, bendradarbiavimo procedūros ir santykiai neapibrėžti. Kaip teigia Kvieskienė ir kt. (2015, p. 86), ne visos savivaldybės turi aiškias paramos teikimo NVO procedūras, o tose savivaldybėse, kur jos

reglamentuotos, ne visada laikomasi. Autorių teigimu, visuomenėje įprasta manyti, kad NVO iš savivaldybės institucijų tik prašo finansavimo, o teikiama savivaldybės parama grindžiama finansiniu bendradarbiavimu. Nors pastaruoju metu savivaldybės ir neįgaliųjų NVO bendradarbiauja teikiant paslaugas negalę turintiems asmenims, tačiau trūksta bendradarbiavimo būdų įteisinimo. Darbo autorės manymu, tik teisiniais aktais paremta NVO ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimo sistema, galėtų užtikrinti savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų veiklos tęstinumą.

Nepakankamas bendradarbiavimas tarp neįgaliųjų NVO, valstybės ir savivaldybių institucijų trukdo sėkmingai spręsti negalę turinčių asmenų problemas. Nacionalinėje neįgaliųjų 2013-2019 metų programoje nurodyta, kad valstybės, savivaldybių institucijų ir neįgaliųjų įstaigų bendradarbiavimas sprendžiant negalę turinčių asmenų klausimus, yra nepakankamas, nors neįgaliųjų socialinė integracijos politika ir aprėpia ne vieną valstybės valdymo sritį. Ruošiant teisės aktus, nėra atsižvelgiama į neįgaliesiems atstovaujančių NVO nuomonę. Nors teisės aktai ir sudaro savivaldybėms galimybę steigti nuolatinės komisijas neįgaliųjų klausimams spręsti, tačiau tokios komisijos veikia tik 11 savivaldybių. Manytina, kad komisijų steigimas pagerintų savivaldybių ir NVO bendradarbiavimą.

NNVO gyvavimui turi finansiniai ištekliai ir materialinės paramos trūkumas neįgaliųjų veikloms vykdyti (Beneševičiūtė, 2014, p. 151). Kiekvienais metais valstybės biudžetas neįgaliųjų asociacijų veiklos projektams įgyvendinti skiria finansavimą, kuris yra nepakankamas, kad būtų plėtojama veikla ir paslaugos, ginamos neįgaliųjų asmenų teisės. Dėl finansavimo stokos, neįgalieji nėra skatinami dalyvauti valstybės gyvenime, nevyriausybinių organizacijų veiklose, susijusiose su valstybės viešuoju, politiniu gyvenimu ir valdymu (Nacionalinė neįgaliųjų 2013-2019 metų programa). Nepakankamas finansavimas daro neigiamą įtaką negalę turinčių asmenų gerovei: dėl lėšų trūkumo nėra didinama socialinių paslaugų įvairovė, stabdoma neįgaliųjų asmenų integracija į visuomenę (Kvieskienė ir kt., 2015, p. 84).

Viena pagrindinių neįgaliųjų NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo problemų – lėšų administravimas, kadangi ne visos organizacijos turi kompetencijos administruoti gautas lėšas. Pakankamas kompetencijos neturėjimas administruojant gautas lėšas atskleidžia, kad organizacijos nesilaiko sutarties sąlygų, veiklos terminų; gaudamos lėšų, nebeieško papildomų finansavimo šaltinių. Savivaldybei atsisakius tokių NVO teikiamų paslaugų, šios žlunga. Kaip teigia Kvieskienė ir kt. (2015, p.87), šią problemą galima išspręsti tinkamai reglamentuojant nevyriausybinių organizacijų veiklą, sudarant palankias sąlygas NVO veiklai bei NVO ir savivaldybių bendradarbiavimui nacionaliniu lygiu. Šių problemų sprendimas leistų decentralizuoti savivaldybių valdymą ir sumažinti valdymo išlaidas, pasidalyti su visuomene atsakomybės našta ir stiprinti demokratiją.

Apibendrinant galime teigti, kad neįgaliųjų NVO dalyvavimo viešojoje politikoje būdai yra informavimas, konsultavimas, bendradarbiavimas, aktyvi partnerystė. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje formos yra dalyvavimas rinkimuose, balsavimas, peticijos,

mitingai, piketai, dalyvavimas tarybos komitetų posėdžiuose, diskusijos tarp politikų ir piliečių, valdžios susitikimai su NVO nariais. Tačiau finansavimo tęstinumo nepakankamas užtikrinimas, NVO ir vietos savivaldos dialogo trūkumas, trikdo NVO teikiamų paslaugų tęstinumą, ir kenkia paslaugų kokybei.

3. NEĮGALIŲJŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO VIEŠOSIOS POLITIKOS PROCESSE KLAIPĖDOS MIESTO SAVIVALDYBĖJE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Analizuojant neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje, atliktas tyrimas, kurio rezultatai parodys neįgaliųjų NVO dalyvavimo galimybes ir identifikuos problemas, formuojant ir įgyvendinant viešąją politiką savivaldybėje. Gauti tyrimo rezultatai leis įvertinti NVO situaciją ir pateikti siūlymus bei rekomendacijas neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje gerinimui.

Tyrimo objektas: neįgaliųjų dalyvavimas viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybes viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti neįgaliųjų NVO dalyvavimo situaciją viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje.
2. Nustatyti neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje prieinamumą Klaipėdos miesto savivaldybėje.
3. Išskirti neįgaliųjų NVO dalyvavimo viešojoje politikoje problemas Klaipėdos miesto savivaldybėje.
4. Išsiaiškinti neįgaliųjų motyvą dalyvauti viešojoje politikoje

Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešosios politikos procese galimybėms įvertinti, atliktas tyrimas, kurį sudarė:

1. situacijos analizė (dokumentų ir ataskaitų analizė);
2. kokybinis tyrimas (interviu metodas).

Tokia tyrimo koncepcija pasirinkta, siekiant išsamiai atskleisti neįgaliųjų NVO dalyvavimo galimybes viešosios politikos formavimo procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Situacijos tyrimu siekiama atskleisti neįgaliųjų NVO dalyvavimo viešojoje politikoje situaciją, galimybes, identifikuoti problemas, Klaipėdos miesto savivaldybėje. Situacijos analizei atlikta naudota Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2015 metų programa, Neįgaliųjų reikalų tarybos nuostatai, kiti dokumentai, Klaipėdos miesto neįgaliųjų reikalų tarybos ataskaita už 2014 metus, Klaipėdos miesto neįgaliųjų reikalų tarybos 2014-2016 metų posėdžių protokolai, kuriuose apžvelgiama neįgaliųjų padėtis, NVO veikla ir jos rezultatai. Remiantis Klaipėdos miesto savivaldybės statistiniais duomenimis, atliekama nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų analizė Klaipėdos miesto savivaldybėje. Siekiant atskleisti neįgaliųjų NVO veiklos tikslus, galimybes ir problemas užtikrinant

neįgaliųjų asmenų dalyvavimą formuojant viešąją politiką Klaipėdoje, atliekama Klaipėdos miesto tarybos komitetų ir Nevyriausybinių organizacijų veiklos analizės apžvalga. Situacijos analizės tyrimo duomenys analizuoti juos lyginant, sisteminant, taikant aprašomojo pobūdžio įžvalgas. Dokumentų analizė atlikta 2016 m. lapkričio – gruodžio mėn.

Situacijos tyrimui patvirtinti, atliktas kokybinis (atviro struktūrizuoto interviu) tyrimas, kurio metu apklausti neįgaliųjų NVO ekspertai, atsakingi už neįgaliųjų integraciją į viešąją politiką, turintys „balsą“ savivaldybėje. Interviu nebuvo taikomi griežti reikalavimai. Mokslinėje literatūroje kokybiniais tyrimais laikomi sistemingi situacijos ar individų grupės tyrimai natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį jų paaiškinimą (Kardelis, 2007). Kokybinė metodologija padeda gauti žinių apie esamą situaciją, siekiant atskleisti tikrovę (Žydzžiūnaitė, 2007). Kokybiniai tyrimai pasirenkami dėl jų lankstumo, kadangi jie orientuoti ne į matavimus, juos galima interpretuoti, parodo ryšį tarp situacijos ir elgesio (Kardelis, 2007). Kokybinio tyrimo duomenims analizuoti pasirinktas turinio (angl. *content*) analizės metodas, kurio metu išskiriami esminiai prasminiai vienetai, susiję su tiriamu reiškiniu (Gailienė, 2007). Kontent analizė – tai formalizuotas dokumentų tyrimo būdas, kuris numato jų turinio vertinimą remiantis požymiais, kurie svarbūs tyrėjui (Žydzžiūnaitė, 2007, Kardelis, 2007). Kokybinio tyrimo duomenų rezultatų analizė padės įvertinti neįgaliųjų NVO dalyvavimo situaciją viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Interviu būdu apklausti du Klaipėdos miesto tarybos socialinių reikalų komiteto nariai, dirbantys su neįgaliaisiais, bei du NVO ekspertai, kurie padeda užtikrinti neįgaliųjų dalyvavimą viešosios politikos formavimo procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Atlikus Klaipėdos miesto neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų situacijos analizę ir kokybinį tyrimą), bus galima įvertinti neįgaliųjų NVO dalyvavimo situaciją viešosios politikos valdyme Klaipėdos miesto savivaldybėje, identifikuojant problemas ir galimybes. Kokybinio tyrimo rezultatai patvirtins arba paneigs situacijos analizės metu gautus tyrimo rezultatus. Remiantis tyrimo rezultatais, bus galima nustatyti NVO dalyvavimo viešojoje politikoje perspektyvas savivaldybėje ir pateikti siūlymus ir rekomendacijas NVO dalyvavimo viešojoje politikoje gerinimui.

Kokybinio tyrimo dalyviai – ekspertai, t.y. asmenys, dirbantys neįgaliųjų NVO ir turintys patirtį formuojant viešąją politiką Klaipėdos miesto savivaldybėje. Tyrimui pasirinkti tie asmenys, kurie užtikrina neįgaliųjų asmenų dalyvavimą viešosios politikos formavimo procese Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Tyrimo dalyvavo įvairaus amžiaus, išsilavinimo tiriamieji, kurių parinkties kriterijai:

- darbas su neįgaliaisiais;
- darbas neįgaliųjų NVO.
- neįgaliųjų asmenų interesų atstovavimas.

Tyrimo dalyvavo 4 ekspertai:

1. Klaipėdos miesto tarybos socialinių reikalų komiteto narys.
2. Klaipėdos miesto Neįgaliųjų reikalų tarybos, prie miesto savivaldybės tarybos atstovas.
3. NVO vadovas Nr. 1.
4. NVO vadovas Nr. 2.

Atlikus tyrimą dalyvavusių ekspertų demografinį vertinimą, nustatyta, kad tyrimą dalyvavo asmenys, turintys patirtį darbe su neįgaliais asmenimis. Nustatyta, kad ekspertai su negalę turinčiais asmenimis dirba nuo 12 iki 16 metų, todėl, galima daryti prielaidą, kad turi sukaupę sėkmingą patirtį, kuri padėtų geriau integruotis neįgaliesiems asmenims į visuomenę.

Tyrimą dalyvavusių ekspertų atliekamos funkcijos yra įvairios (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Ekspertų atliekamos funkcijos, užtikrinant negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje

Ekspertas	Funkcijos
1 Respondentas	<ul style="list-style-type: none"> • „padėti neįgaliajam“ (1R2P24E). • „siekti, kad iškelti negalę turinčių asmenų aktualūs klausimai ir problemos visada būtų išspręsti“ (1R2P22).
2 Respondentas	<ul style="list-style-type: none"> • „teikti siūlymus spręsti problemas“ (2R2P8E) • „išsakyti neįgaliųjų nuomonę“ (2R2P9E) • „inicijuoti, kad paslaugos būtų teikiamos per NVO“ (2R2P11E)
3 Respondentas	<ul style="list-style-type: none"> • „išklausome klientų nusiskundimus, patarimus“ (3R2P23E) • „keliam klausimus savivaldybėje, kreipiamės raštu“ (3R2P25E) • „siekiame, kad neįgaliųjų gyvenimas būtų lengvesnis“ (3R2P26E) • „šviečiame visuomenę, kad neigiamas visuomenės požiūris mažėtų“ (3R2P27E)
4 Respondentas	<ul style="list-style-type: none"> • „aš tiesiog iškiliu tam tikriems klausimams rašau raštą neįgaliųjų reikalų tarybai ar kitai institucijai, taip atstovaudamas savo klientą (4R3P2E).

Tyrimą dalyvavę ekspertai nevienodai pateikia savo atliekamų funkcijų apibendrinimą, tačiau visų ekspertų, dirbančių su negalę turinčiais asmenimis, veikla labai panaši. Ji apima nuo klientų nusiskundimų ir patarimų išklausymo iki dalyvavimo sprendimų priėmimo procese, priimant negalę turintiems asmenims svarbius sprendimus. Kiekvieno eksperto funkcijos yra skirtingos, tačiau visos jos apima atstovavimą negalę turinčius asmenis: kelia aktualius neįgaliesiems asmenims klausimus ir juos teikia svarstyti savivaldybei, išsako neįgaliųjų nuomonę ir identifikuoja problemas, teikia siūlymus (2R2P8E) ir pan. Taigi, galima daryti išvadą, kad ekspertai savo funkcijomis atstovauja neįgaliuosius, gina jų teises, mažina diskriminaciją visuomenėje, sprendžia negalę turinčių asmenų klausimus, teikia sprendimus viešosioms institucijoms bei padeda įgyvendinti jų pilietines ir politines teises visuomenėje ir taip padeda sėkmingai integruotis į visuomenę.

Interviu klausimai. Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Interviu padeda atskleisti tiriamųjų subjektyvią patirtį, kadangi jie turi reikalingas žinias (Flick, 2009). Interviu pateikti klausimai sudaryti pagal esamą NVO dalyvavimo viešojoje politikoje situacijos analizę Klaipėdos miesto savivaldybėje. Interviu klausimyną (žr. 1 priedą), sudaro atviro tipo klausimai. Tiriamieji,

atsakinėdami į klausimus, galėjo pateikti subjektyvią nuomonę, kuri padės atskleisti realią neįgaliųjų NVO dalyvavimo viešosios politikos valdymo procese situaciją Klaipėdos miesto savivaldybėje.

Interviu metu buvo siekiama **įvertinti**:

- neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje prieinamumą Klaipėdos miesto savivaldybėje;
- neįgaliųjų motyvaciją dalyvauti viešojoje politikoje.

Tyrimo etika. Siekiant nepažeisti tyrimo etikos principų, laikytasi visų etikos principų. Su kiekvienu respondentu buvo susitarta iš anksto telefonu, interviu atliktas susitikus su interviuotoju jam patogiu laiku. Kiekvienas interviuotojas informuotas, kad jo asmenybė tyrime bus koduota.

Tyrimo problemos. Pagrindinė tyrimo problema – ekspertų nesutikimas dalyvauti tyrime dėl laiko stokos.

Tyrimo duomenų analizė. Atlikta naudojant duomenų interpretavimo metodą, identifikuojant neįgaliųjų NVO pagrindines problemas ir galimybes viešosios politikos formavimo procese, Klaipėdos miesto savivaldybėje. Pasirinkto tyrimo metodo pagalba, teiginiai sugrupuoti į kategorijas, kurios atskleidė respondentams svarbiausius dalykus. Interviu metu gauti duomenys apibendrinti, pateikiant bendrą atsakymų analizę. Interviu rezultatų analizės metu ieškoma skirtumų ir bendrumų tarp ekspertų pateiktų atsakymų, rezultatai vertinami lyginant juos su situacijos analize

3.2. Neįgaliųjų nevyriausybinės organizacijos ir jų veiklos Klaipėdos miesto savivaldybėje apžvalga

Klaipėdos miesto NNVO veiklą be nacionalinių teisės aktų, analizuotų 2.1. poskyryje (žr. 2.1. poskyrį), reglamentuoja ir vietos norminiai dokumentai. Negalę turinčių asmenų dalyvavimui svarbi yra Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2015 metų programa, patvirtinta Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2013 m. birželio 27 d. sprendimu Nr. T2-157 (2013). Programos tikslas – negalę turinčių asmenų socialiniam integravimui būtinų palankių sąlygų sukūrimas, negalę turinčių asmenų socialinės atskirties mažinimas, teisės į savarankiškumą, lygių galimybių ir visapusiško dalyvavimo visuomenės gyvenime įgyvendinimas.

Klaipėdos miesto savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas (2015) svarbus tuo, kad nustato sąlygas ugdyti ar stiprinti negalę turinčių žmonių gebėjimus ir „galimybes spręsti socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene“.

Klaipėdos miesto savivaldybėje, suvokiant negalę turinčių asmenų integracijos į visuomenę svarbą, Klaipėdos miesto savivaldybės 2013-2020 metų strateginiame plėtros plane numatyta priemonė „stiprinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, teikiant pagalbą asmenims su negale“. Įgyvendinant šią plano priemonę, 2013 m. ir 2014 m. iš Klaipėdos miesto savivaldybės biudžeto lėšų NVO socialiniams projektams paremti buvo skirta kasmet po 23 269 Eur. bei finansuota po 23 projektus. 2015 m. iš

Klaipėdos miesto savivaldybės ir valstybės biudžetų skirta 31 858 Eur, buvo finansuoti 26 socialiniai projektai. Finansuojamų NVO socialinių projektams skirti socialinių paslaugų infrastruktūros gerinimui. Projektų finansavimo tikslas – „išplėsti NVO, teikiančių trumpalaikę ar ilgalaikę socialinę globą, dienos socialinę globą institucijoje, galimybes, pagerinant socialinių paslaugų infrastruktūrą“ (Klaipėdos miesto savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas, 2015).

2013 m. birželio 27 d. Klaipėdos miesto savivaldybės taryba patvirtino Neįgaliųjų reikalų tarybos nuostatus, kurie apibrėžė neįgaliųjų reikalų tarybos veiklos tikslą ir pobūdį, įtvirtino neįgaliųjų reikalų tarybos teises.

NNVO veiklos ir plėtros skatinimą, bendradarbiavimo tarp savivaldybės institucijų, įstaigų ir NVO stiprinimą reglamentuoja Klaipėdos miesto nevyriausybinų organizacijų tarybos nuostatai (2014), kurie apibrėžia NVO tarybos veiklos tikslą, funkcijas ir teises. NVO taryba, įgyvendindama Nuostatose nustatytą tikslą atlieka tam tikras funkcijas, kuriomis turi galimybę įtakoti negalę turinčių asmenų palankių sprendimų priėmimo procesą. NVO tarybai sudaryta teisė dalyvauti Savivaldybės tarybos posėdžiuose, kuriuose svarstomi aktualūs negalę turinčių asmenų klausimai; NVO taryba organizuoja diskusijas NVO organizacijoms aktualiais klausimais savivaldybėje ir pan.

Klaipėdos miesto savivaldybės taryba 2006 m. patvirtino Nevyriausybinų organizacijų programų (projektų) finansavimo iš savivaldybės biudžeto lėšų nuostatus, kurie reglamentuoja programų finansavimo ir gautų lėšų panaudojimo tvarką. Nuostatuose numatyta iš savivaldybės lėšų finansuoti tas programas, kurios skatins asmenų įtraukimą į Klaipėdos miesto gyvenimą, skatins NVO bendradarbiavimą.

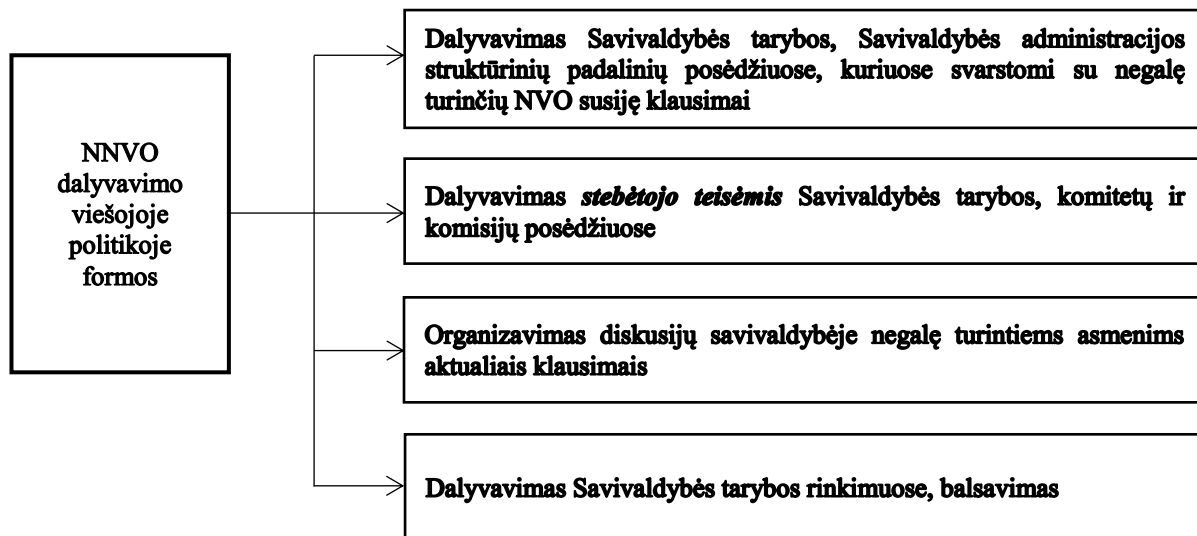
Siekiant užtikrinti negalę turinčių asmenų dalyvavimą socialinės integracijos formavimo procese, 2014 m. lapkričio mėn. prie Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos įkurta Neįgaliųjų reikalų taryba. Tai visuomeninė patariamoji ir konsultacinė institucija, kuri prisideda prie Klaipėdos miesto savivaldybės negalę turinčių asmenų socialinės integracijos politikos formavimo. Neįgaliųjų reikalų taryba stebėtojo teisėmis turi galimybę dalyvauti Savivaldybės tarybos, komitetų ir komisijų posėdžiuose, atstovauti savivaldybei kitose įstaigose.

Skatinant NVO veiklą ir plėtrą, stiprinant bendradarbiavimą tarp savivaldybės institucijų, įstaigų ir nevyriausybinų organizacijų, prie Savivaldybės tarybos visuomeniniais pagrindais įsteigta NVO taryba – patariamasis kolegialus organas. 2016 m. negalę turinčių asmenų interesus Klaipėdos miesto savivaldybės NVO taryboje atstovavo LASS Lietuvos aklųjų silpnaregių sąjungos Klaipėdos miesto filialo pirmininkas D.Vaitkevičius.

Klaipėdos miesto savivaldybės duomenimis, 2016 m. neįgaliųjų socialinės integracijos srityje Klaipėdoje veikia 24 neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos (žr. 2 priedą), kurių didžiausios – Klaipėdos miesto neįgaliųjų draugija, VŠĮ Klaipėdos ir Telšių regiono aklųjų centras, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Klaipėdos viltis“, VŠĮ Klaipėdos kurčiųjų reabilitacijos

centras, Klaipėdos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija ir kt. Visų NNVO organizacijų tikslas – padėti negalę turintiems asmenims integruotis į visuomenę, mažinti diskriminaciją, ginti žmonių teises, įgyvendinti lygias galimybes.

Klaipėdos miesto NNVO padeda negalę turintiems asmenims ne tik gauti socialines paslaugas, bet ir užtikrina jų dalyvavimą viešojoje politikoje. Galima išskirti negalę turinčių asmenų dalyvavimo viešojoje politikoje būdus ir formas Klaipėdos miesto savivaldybėje. Negalę turinčių asmenų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje formos pateiktos paveiksle (žr. 2 pav).

2 pav. Klaipėdos miesto negalę turinčių asmenų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešojoje politikoje formos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2016.

Kaip matyti iš 2 paveikslo, Klaipėdos miesto negalę turinčių asmenų NVO dalyvavimo viešojoje politikoje pagrindinės formos apima dalyvavimą Savivaldybės tarybos, komitetų ir komisijų posėdžiuose, kuriuose svarstomi negalę turinčių asmenų aktualūs klausimai, diskusijų Klaipėdos miesto savivaldybėje organizavimas svarbiais neįgalių asmenų klausimais, dalyvavimas savivaldybės tarybos rinkimuose, balsavimas.

Klaipėdos miesto NNVO dalyvavimo pagrindiniai būdai viešojoje politikoje apima informavimą, konsultavimą ir bendradarbiavimą. Be šių būdų, dar naudojami ir viešas konsultavimas (-is), pilietinės akcijos, nuomonės išreiškimas Klaipėdos miesto institucijų internetinėse svetainėse. Negalę turinčių asmenų dalyvavimas pilietiniame ir visuomenės gyvenime susijęs su prieinama ir tinkamai pateikiama informacija (Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje, 2015). Todėl vienu svarbiausių Klaipėdos miesto NNVO uždavinių – informuoti negalę turinčius asmenis ir visuomenę apie negalę turinčių asmenų teises ir jų įgyvendinimą, taip mažinant jų diskriminaciją, socialinę atskirtį ir didinant integraciją į visuomenę. 2014 m., įsteigus Neįgaliųjų reikalų

tarybą prie Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos, jos atstovai aktyviai pradėjo diskutuoti apie tinkamą negalę turinčių asmenų teisių, įtvirtintų Konstitucijoje, įgyvendinimą. Vertinant bendrą Klaipėdos miesto savivaldybės negalę turinčių asmenų informavimo sistemą, galima įžvelgti nemažai trūkumų. Didelė dalis informacijos Klaipėdos miesto savivaldybėje nėra pritaikyta klausos, regėjimo negalę turintiems žmonėms, nėra naudojamosi neįgaliųjų informaciniais ženklais. Didžioji dauguma Klaipėdos miesto valstybinių institucijų svetainės (pvz., gydymo įstaigų, socialinių paslaugų centro, NNVO), galinčios būti pagrindinėmis informacijos sklaidos priemonėmis negalę turintiems asmenims, neįgaliesiems pritaikytos tik formaliai, pvz., neįgaliesiems skirtos internetinės svetainės nėra pritaikytos regėjimo negalę turintiems asmenims. Galima daryti prielaidą, kad kuriant (atnaujinant) viešųjų institucijų internetines svetaines nėra konsultuojamasi su negalę turinčiais asmenimis ar jų atstovais. Aktuali problema – informacijos prieinamumas per žiniasklaidos šaltinį – televiziją ar radiją. Klaipėdos miesto savivaldybėje nėra nė vienos televizijos ar radijo programos, kuri būtų pritaikyta klausos negalę turintiems asmenims.

Klaipėdos miesto savivaldybėje 2014 m. įsteigus Neįgaliųjų reikalų tarybą, bendradarbiavimas tarp neįgaliųjų NVO ir savivaldybės tapo glaudesnis. Į NVO tarybą savivaldybėje yra išrinktas LASS vadovas. Tokiu būdu yra lengviau atstovaujami negalę turinčių asmenų interesai santykiuose su valdžios institucijomis, konsultuojamos NNVO. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų ir Klaipėdos miesto savivaldybės bendradarbiavimas apima informavimą, konsultavimą, NNVO interesų atstovavimą, finansinę paramą ir nefinansinę paramą. NNVO interesų atstovavimas savivaldybėje užtikrina, kad bus sprendžiamos negalę turinčių asmenų problemos ir svarstomi tiektini siūlymai. Finansinė parama, kaip bendradarbiavimas, labai svarbi NNVO, kadangi finansuojami projektai paskatina neįgaliuosius ir sudaro galimybes aktyviau įsitraukti į visuomenės gyvenimą. Nefinansiniu bendradarbiavimu siekiama didinti negalę turinčių asmenų, jų artimųjų ir aktyvios visuomenės informavimą ir konsultavimą. Savivaldybė neįgaliųjų nevyriausybiniams organizacijoms suteikia nemokamą konferencijų salę, transportavimo paslaugas ir pan.

Negalę turintiems asmenims Klaipėdos miesto savivaldybėje nėra sudarytos galimybės dalyvauti pilietiniame ir visuomenės gyvenime, įgyvendinti savo pilietines teises. Regėjimo negalę turintys asmenys negali dalyvauti rinkimuose, kadangi balsavimo biuletenius, dėl sutrikusio regėjimo, jie negali patys užpildyti. Kadangi balsavimo biuleteniai nėra spausdinami Brailio raštu, yra pažeidžiama regėjimo negalę turinčių asmenų pilietinė teisė išreikšti valią rinkimuose. Dauguma balsavimo vietų (tiek pastatai, tiek pačios balsavimo kabinos) nėra pritaikytos pasiekti neįgaliųjų vežimėliais. Klausos negalę turintiems asmenims nėra suteikiama galimybė gauti informaciją per televiziją ar radiją apie politines kampanijas. Nėra atliekama tyrimų apie negalę turinčių asmenų dalyvavimą rinkimuose.

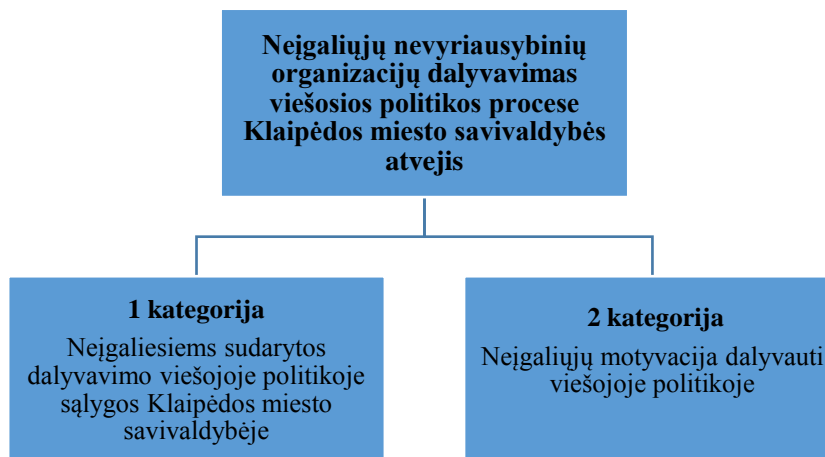
Klaipėdos miesto savivaldybėje vyksta neįgaliųjų NVO ir Neįgaliųjų reikalų tarybos narių susitikimai, skirti aktualioms neįgaliųjų integracijos klausimams spręsti. Per 2014 – 2016 metus.

Neįgaliųjų reikalų taryba sušaukė 18 posėdžių, kuriuose buvo aptariami ir svarstomi aktualūs negalę turinčių asmenų klausimai.

Apibendrinant galima teigti, kad Klaipėdos miesto savivaldybėje negalę turinčių asmenų NVO veiklą reglamentuoja vietos ir nacionaliniai teisės aktai, kuriais remiantis užtikrinamos neįgaliųjų teisės, mažinama diskriminacija. Neįgalieji savo interesus reikšti gali per neįgaliųjų nevyriausybines organizacijas, Neįgaliųjų reikalų Tarybą, kurios padeda dalyvauti viešojoje politikoje.

3.3. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo politikoje galimybės

Siekiant atsakyti į probleminį klausimą, buvo atliktas Klaipėdos miesto neįgaliųjų NVO ir Klaipėdos miesto savivaldybės specialistų, dirbančių su negalę turinčiais asmenimis, interviu tekstų kontentinė analizė. Atlikus interviu testų kontentinę analizę, buvo iškeltos dvi neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje kategorijos. Pirmiausia išskirtos neįgaliesiems asmenims sudarytos dalyvavimo viešojoje politikoje galimybės Klaipėdos miesto savivaldybėje. Antrajai kategorijai priskirta neįgaliųjų motyvacija dalyvauti viešosios politikos procese, kai ekspertai atskleidė, ar patys neįgalieji nori dalyvauti viešojoje politikoje, kokie motyvai nulemia aktyvų dalyvavimą ir kokie motyvai slopina negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje (žr. 3 pav.).

3 pav. Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybės.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2016

Pirmoji kategorija – **neįgaliesiems sudarytos dalyvavimo viešojoje politikoje sąlygos Klaipėdos miesto savivaldybėje**. Negalę turintys asmenys į viešąją politiką įtraukiami per įvairias NVO ir savivaldybės organizuojamas veiklas. Teigiama, kad NVO veiklą efektyvumas skirtas į neįgaliųjų užimtumą visose srityse (Ruškus, 2014). Anot Lewisa, Madonas (2004), NVO atlieka svarbų vaidmenį

šviesdama visuomenę, formuodama teigiamas visuomenės nuostatas apie negalę turinčius asmenis ir sprendžiant neįgaliųjų problemas. Tačiau tam, kad neįgalieji dalyvautų NNVO veiklose, būtina pateikti informaciją. Turima informacija skatina priimti sprendimus ir įsitraukti į aktyvią veiklą (Beneševičiūtė, 2013, p. 163). Svarbu neįgaliesiems suteikti pakankamai informacijos apie jiems teikiamas paslaugas, akcentuoti, kad tik dalyvaudami NVO veiklose, galima mažinti diskriminaciją, įgyvendinti jų teises. Tyrimo dalyviai konstatavo, kad profesionalią patikimą informaciją gali gauti tik aktyvūs paslaugų gavėjai. Gaudami „*profesionalią, patikimą informaciją, galės dalyvauti ne tik visuomeniniame, bet ir aktyviame politiniame gyvenime*“ (4R1P3E). Analizuojant ekspertų tyrimo duomenis nustatyta, kad „*informacijos yra pakankamai, gal net per daug*“ (1R1P1E), tačiau „*informacija ne visada pasiekia neįgaliuosius*“ (3R1P1E), nes ji pateikiama netinkamais būdais. Ekspertų teigimu, trūksta informacijos Brailio raštu, gestų kalba, „*dažnai neįgalieji, patirdami atskirtį, negeba rasti informacijos*“ (3R1P2E), todėl siekiant, kad informacija pasiektų vis daugiau negalę turinčių asmenų, svarbu „*keisti, koreguoti informacijos pateikimo būdus*“ (1R1P2E).

Teisinis reglamentavimas užtikrina negalę turinčių piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje. Anot Tijūnaitės, Damkevičienės (2010), Callahan (2007), dalyvavimas visuomeniniame gyvenime laikomas supratimo, patirties, orumo ir garbingumo raidos, tolerancijos išraiška. Teigiama, kad teisinė bazė Lietuvoje išvystyta pakankamai (Jakutyte, 2012), tačiau ji negali užtikrinti atstovavimo negalę turinčių asmenų interesams (Beneševičiūtė, 2015). Ekspertų teigimu, „*teisės aktai numato, kad neįgalieji turi teisę ir galimybes dalyvauti įvairių komisijų ir tarybų darbe*“ (2R1P4E). Tyrimas rodo, kad teisinė bazė, tiek nacionaliniu, tiek vietos mastu yra gera ir užtikrina negalę turinčių asmenų integraciją į visuomenę bei sudaro galimybes įvairiais dalyvauti viešojoje politikoje. Negalę turinčių asmenų dalyvavimas viešojoje politikoje sėkmingiausiai įgyvendinamas per dienos centrus, nevyriausybinių organizacijų veiklas. Ekspertų teigimu, „*neįgalieji nėra palikti likimo valiai*“ (4R1P7E), „*teisinis reguliavimas yra geras*“ (1R1P5E), tačiau ne visus neįgaliesiems aktualius klausimus dėl noro ir iniciatyvos stokos „*iki galo pavyksta išspręsti*“ (3R1P6E). Didelį indėlį užtikrinant negalę turinčių asmenų dalyvavimą politikoje atlieka Klaipėdos miesto savivaldybėje aktyviai veikianti Neįgaliųjų reikalų tarnyba, kuri skatina viešojoje politikoje dalyvauti įvairių negalę turinčių asmenis ir jų atstovus. Todėl galime sutikti su ekspertų teigimu, kad „*neįgalieji įsilieja į visuomeninį gyvenimą, diskutuoja aktualiais klausimais, kelia iškilusias problemas ir siekia jų sprendimo*“ (4R1P10E), ir daryti išvadą, kad teisinis reglamentavimas nacionaliniu ir vietos lygmenyse yra geras, užtikrina negalę turinčių asmenų teises, tačiau teisinės bazės įgyvendinimui įtakos turi nepakankama darbuotojų kompetencija, per mažas neįgaliųjų projektų finansavimas ir pasyvus negalę turinčių asmenų dalyvavimas.

Neįgalieji turi teisę dalyvauti visuomenės gyvenime (Jakutyte, 2012; Beneševičiūtė, 2014, Ebersold'as, 2007). Negalę turinčių asmenų problemos sprendžiamos esant pačių neįgaliųjų kooperacijai. Kooperuodamiesi NVO veikloje, negalę turintys asmenys tampa aktyvesni (Radzevičienė

ir kt., 2013). Atliktame tyrime neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje užtikrinančios sąlygos (veiklos) išskirtos į tris subkategorijas: organizacijos, veiksmai ir galimybės (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje užtikrinančios sąlygos ir veiklos

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Sąlygos (veiklos), užtikrinančios neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje	Organizacijos	„prie savivaldybės veikia nemažai įvairių visuomeninių tarybų ir komisijų, kur gali įsitraukti ir neįgaliųjų organizacijos“ (2R1P6E)
	Veiksmai	„neįgaliųjų informavimas, konsultavimas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, gerosios praktikos seminarai, įstaigų lankymas“ (4R1P13E). „neįgaliųjų įtraukimas dalyvauti vienokioje ar kitokioje veikloje“ (3R1P7E). „Tai daroma viešais kvietimais dalyvauti komisijų, tarybų veikloje“ (2R1P8E).
	Galimybės	„yra pakankamai galimybių, tiesiog reikia noro, iniciatyvos“ (1R1P10E) „priklausyti kokiai nors grupei, lankyti savo negalę atitinkanti dienos užimtumo centrą“ (3R1P8E). „neįgaliųjų problemų išgirdimas ir galimybių joms spręsti ieškojimas“ (4R1P15E).

Ekspertų teigimu, negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje lemia dalyvavimas neįgaliųjų organizacijose, NVO veiksmai, kurie sudaro galimybes neįgaliesiems įgyvendinti politines ir pilietines teises. Tocqueville teigia (Zaleckienė, 2002, p.87), kad piliečių dalyvavimas NVO veikloje laikomas vienu pagrindiniu pilietinės sąmonės brendimo veiksmu. Tyrimo dalyviai teigė, kad neįgalieji per NNVO „*inicijuoja iškilusių klausimų sprendimą*“ (1R1P9E). Kaip teigia ekspertai, prie Klaipėdos miesto savivaldybės veikiančios įvairios visuomeninės tarybos ir komisijos sudaro galimybę „*įsitraukti ir neįgaliųjų organizacijoms*“ (2R1P6E). Dalyvaudami įvairiose veiklose, priklausydami kuriai nors organizacijai, lankydami „*savo negalę atitinkantį dienos užimtumo centrą*“ (3R1P8E), neįgalieji gali prisidėti prie jiems aktualių klausimų sprendimo. Be dalyvavimo NVO veiklose, svarbu ir neįgaliųjų konsultavimas, informavimas, gerosios patirties seminarai, įstaigų lankymas. Tai veiksmai, kurie padeda išgirsti negalę turinčių asmenų problemas ir atkreipti dėmesį į save. Dalyvavimas įvairiose NVO veiklose padeda ieškoti galimybių aktualių klausimų sprendimui. Ekspertų teigimu, galimybių, kuriomis sudaromos sąlygos neįgaliesiems dalyvauti viešojoje politikoje yra nemažai, tačiau trūksta iniciatyvo ir noro.

Kaip matyti, veiklų, kuriomis būtų galima įtraukti negalę turinčius asmenis dalyvauti viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje, yra nemažai. Veiklų, kuriomis dar būtų galima įtraukti negalę turinčius asmenis į visuomenę, būtų daugiau, jei būtų įmanoma užtikrinti jų prieinamumą. Ekspertų teigimu, nemažai veiklos formų negalima įgyvendinti dėl netinkamos infrastruktūros: „*ne visi viešieji pastatai pritaikyti judėjimo negalią turintiems asmenims*“ (2R1P10E), „*trūksta viešųjų erdvių pritaikymo neįgaliesiems: fizinę negalią turintiems, regos negalią, klausos negalią*“ (1R1P12E). Kaip teigia ekspertai, pritaikius viešąsias erdves negalę turintiems asmenims, „*neįgalieji nebesijaus izoliuoti,*

jiems bus lengviau įsitraukti į visuomeninį, tuo pačiu ir politinį gyvenimą“ (1R1P15E). Nemažai veiklų, skirtų negalę turintiems asmenis, lieka neįgyvendintos, dėl visuomenėje vyraujančio neigiamo požiūrio į neįgaliuosius. Ekspertų teigimu, „trūksta visuomenės švietimo, kad neįgalieji nori ir gali dalyvauti visuomeniniame gyvenime“ (4R1P17E). Neįgalieji, matydami neigiamą visuomenės nusistatymą jų atžvilgiu, pradeda stokoti noro, tampa pasyvūs.

Labai svarbu NVO ir jos narių iniciatyva formuojant teigiamą požiūrį į neįgaliuosius, pabrėžiant gerąją patirtį, akcentuojant, kad ir negalę turintys asmenys naudingi ir reikalingi visuomenei (Beneševičiūtė, 2014). Neįgaliųjų galimybes dalyvauti viešojoje politikoje per NVO veiklas Klaipėdos miesto savivaldybėje, pirmiausia lemia dalyvavimas organizacijose, institucijose (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Galimybės neįgaliųjų dalyvavimui viešojoje politikoje per NVO veiklas

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Sudarytos galimybės, užtikrinančios neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje	Organizacijos	„Neįgaliųjų reikalų taryba, aktyvios organizacijos: Likimo laiptai, Klaipėdos viltis, Klaipėdos lakštutė ir kt.“ (1R1P18E). „NVO turi savo tarybas“ (4R1P25E).
	Veiksmai	„savivaldybė perka paslaugas iš nevyriausybinų organizacijų“ (2R1P13E). NVO tarybose „neįgalieji kelia klausimus, siūlo sprendimo būdus“ (4R1P26E).
	Galimybės	„Klaipėdos mieste daug įstaigų, kurios padeda neįgaliesiems įsitraukti į visuomeninį dalyvavimą“ (1R1P20E). „neįgalieji gali teikti projektus savo veiklai finansuoti“ (2R1P12E). „gali teikti savo atstovus į neįgaliųjų tarybos komisiją“ (2R1P14E). „tikrai turi galimybę išsakyti savo problemas“ (3R1P14E).

Negalę turinčių asmenų NVO atlieka tarpininko tarp *kitokių* asmenų ir *aktyvios* visuomenės vaidmenį (Beneševičiūtė, 2015). Neįgaliesiems įsitraukti į visuomeninį dalyvavimą Klaipėdos miesto savivaldybėje padeda veikiančios aktyvios organizacijos: Klaipėdos Viltis, Likimo laiptai, Klaipėdos Lakštutė, Neįgaliųjų reikalų taryba. Ekspertų teigimu, didžioji dalis NVO prie savivaldybės turi savo tarybas, kuriose neįgalieji gali kelti jiems aktualius klausimus ir siūlyti sprendimus. NVO atstovai, išgirdę negalę turinčių asmenų problemas, „perduoda klausimus Neįgaliųjų reikalų tarybai“ (4R1P27E), arba „tikslingai surašomas raštas politikams“ (3R1P15E). Tyrimas atskleidė, kad Klaipėdos miesto savivaldybė paslaugas perka iš NNVO. Neįgaliesiems, kurie dalyvauja NVO ar lanko socialines įstaigas, sudarytos galimybės išsakyti savo problemas ir poreikius, teikti projektus savo veiklai finansuoti, neįgalieji gali deleguoti savo atstovus į Neįgaliųjų tarybos komisiją. Ekspertų teigimu, dalyvavimo galimybės sudarytos tik aktyviems negalę turintiems asmenims, nes asmenys, „kurie nedalyvauja visuomeniniame gyvenime, yra dažnai paliekami likimo valiai“ (3R1P16E), „vieniųjų neįgaliųjų problemos nagrinėjamos gana retai“ (3R1P18E).

Siekiant įtraukti visus negalę turinčius asmenis dalyvauti viešojoje politikoje, svarbu juos skatinti aktyviai dalyvauti NVO veikloje. Anot Duoblienės (2011), svarbu, kad negalę turintys asmenys išmoktų būti savarankiškais, gintų savo interesus ir dalyvautų NVO veiklose. Ekspertams buvo užduotas

klausimas, kokiais veiksmais skatinami negalę turintys asmenys dalyvauti viešojoje politikoje Klaipėdos miesto savivaldybėje (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Veiksmai, kuriais neįgalieji skatinami dalyvauti viešojoje politikoje

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Veiksmai, skatinantys neįgaliuosius dalyvauti viešojoje politikoje	Savęs išreiškimas	„skatinu kalbėtis, išsakyti savo poziciją“ (1R1P23E). „svarbiausia skatinti neįgaliuosius garsiai išsakyti su kokiomis problemomis jie susiduria“ (3R1P20E). „skatiname neįgaliuosius įsilieti į gyvenimą“ (4R1P28E).
	Informavimas	„informacijos viešinimas apie neįgaliesiems aktualius klausimus“ (2R1P16E).

Tyrimu nustatyta, kad pagrindiniai veiksmai, kuriais neįgalieji yra skatinami įsitraukti į viešąją politiką Klaipėdos miesto savivaldybėje yra savęs išreiškimas ir informavimas. Ekspertų teigimu, pirmiausia negalę turinčius asmenis reikia skatinti kalbėtis, išsakyti savo lūkesčius ir problemas, kadangi „sveikieji net nesusimąsto, kad gali kilti vienokios ar kitokios problemos“ (3R1P21E), kurios apsunkina negalę turinčius asmenis dalyvauti viešojoje politikoje, pvz., dėl nepritaikytų balsavimo vietų, nėra sudaryta sąlygų negalę turintiems asmenims atlikti pilietinę pareigą. Negalę turinčių asmenų informavimas svarbus veiksnys, skatinant dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Svarbu viešinti informaciją aktualiais klausimais, taip pat svarbu „informacijos viešinimas apie galimybę teikti projektus finansavimui gauti“ (2R1P17E). NVO taip pat skatinamos teikti siūlymus aktualiais klausimais. Eksperto teigimu „informacijos ištransliavimas, nuomonės išsakymas, padarytų rezultatų viešinimas skatina ir kitus aktyviau dalyvauti“ (1R1P24E). Anot Spierts'o (2003), įgalinanti informacija tampa tada, kai ji suburia negalę turinčius asmenis ir įtraukia į problemų sprendimo procesą.

Neigiamus negalę turinčių asmenų išgyvenimus gali palengvinti bendravimas dalyvaujant NVO veiklose (Beneševičiūtė, 2014). Neįgaliųjų interesų atstovavimas – tiesioginis ir aktyvus piliečių įtraukimas į bendradarbiavimą (Leliūgienė, 2012). Pozityvioms NVO veikloms būtinas bendradarbiavimas (Ruškus, Mažeikis, 2007). Kaip teigia Žydžiūnaitė, (2012, p. 351), atstovaujant organizacijai ir skatinant jos plėtrą gali būti atskleidžiami bendradarbiavimo savitumai. Taigi, sutikdami su autorių mintimis, galima teigti, kad neįgaliųjų įsitraukimui būtinas bendradarbiavimas. Tyrimo metu ekspertai įvardijo bendradarbiavimo būdus, kuriais skatina neįgaliųjų įsitraukimą į viešąją politiką Klaipėdos miesto savivaldybėje (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Ekspertų bendradarbiavimo būdai, skatinantys neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Bendradarbiavimo būdai, skatinantys neįgaliuosius dalyvauti viešojoje politikoje	Informavimas	„informacijos viešinimas internete, socialiniuose tinkluose“ (2R1P20E).
	Konsultavimas (sis)	„seminarai, gerosios patirties pasidalijimas“ (3R1P24E). „keliamo klausimus savivaldybėje“ (1R1P26E).
	Organizacijų kooperavimasis	„bandome spręsti problemas apsijungus su panašios veiklos įstaigomis“ (3R1P25E) „...klausimus sprendžiame apsijungdami su kitomis organizacijomis“ (4R1P31E).
	Bendradarbiavimo būdų paieška	„ieškome rėmėjų, privačių organizacijų“ (1R1P26E).

Tyrimu atskleisti pagrindiniai bendradarbiavimo būdai. Tai informavimas, konsultavimas (sis), organizacijų kooperavimasis. Institucijos, atsakingos už sprendimų priėmimą nuolat yra informuojamos apie negalę turinčių asmenų padėtį visuomenėje, teikiami pasiūlymai dėl fizinės aplinkos pritaikymo, skleidžiama informacija internete ir socialiniuose tinkluose, konsultuojamasi su savivaldybės darbuotojais, kad būtų užtikrintos geresnės negalę turinčių asmenų gyvenimo sąlygos. Kito ekspertų teigimu, organizuojami „seminarai, gerosios patirties pasidalijimas“ (3R1P24E). NVO bendradarbiaujant su kitomis organizacijomis, plėtojami etiški ir partneriški santykiai, keičiamasi svarbia informacija ir patirtimi (Beneševičiūtė, 2014; Radzevičienė ir kt., 2013). Tyrimu nustatyta, kad Klaipėdos miesto neįgaliųjų draugijos, NVO ir dienos centrai tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauja. Siekiant aktyvaus negalę turinčių asmenų įtraukimo, svarbus organizacijų apsijungimas, kadangi, ekspertų teigimu, „*kuo mūsų daugiau, tuo kausimas atrodo svarbesnis*“ (4R1P32E), „*problemos sprendžiamos greičiau ir efektyviau*“ (3R1P26E).

Neigiama visuomenės nuostata apie negalę turinčius asmenis, padaro jį pažeidžiamą visuomeninėje aplinkoje (Beneševičiūtė, 2013). Nusistovėję stereotipai visuomenėje veda prie neįgaliųjų diskriminacijos (Legkauskas ir kt., 2007). Beneševičiūtės 2015 m. (2015, p. 72) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad jaučiamas ignoruojantis socialinę politiką formuojančių ir įgyvendinančių atstovų elgesys negalę turintiems asmenims. Pastarieji negali turėti savo nuomonės ir spręsti už save. Akivaizdu, kad negalę turintys asmenys yra išstumiami iš dalyvavimo politikoje, jie yra atskiriami, kaip neturintys aukšto socialinio statuso ar žmogaus teisių. Todėl galime teigti, kad užtikrinant negalę turinčių asmenų dalyvavimą politikoje, kyla įvairūs sunkumai, kuriuos ekspertai sprendžia įvairiais būdais (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje sunkumai ir jų sprendimo būdai

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Sunkumai, kylantys įgyvendinant neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje	Visuomenės nuostata	„visuomenė nekreipia dėmesio į neįgaliuosius“ (3R1P28E). „visuomenėje įsigalėjusios nuostatos ...“ (3R1P28E)
	Žmonių pasyvumas	„pagrindinė problema – žmonių pasyvumas“ (1R1P29E). „...žmonės nori, kad už juos kas nors padarytų...“ (1R1P30E). „neįgaliųjų pasyvumas“ (2R1P21E). „... nenoras niekur dalyvauti“ (4R2P4E).
	Žmonių baimės	„...bijo išsakyti savo nuomonę viešai“ (1R1P31E). „...bijo, kad pajuoks kaimynai“ (4R2P8E).
	Infrastruktūros pritaikymas	„nėra pilnai pritaikytos aplinkos“ (2R1P21E) „silpnaregiams nėra tinkamai sudarytos sąlygos...“ (2R1P24E)
Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje problemų sprendimo būdai	Problemų dokumentavimas	„problemos sprendžiamos biurokatiškai. Rašomi raštai...“ (1R1P34E).
	Informacinės technologijos	„kuo daugiau paslaugų gauti internetu“ (2R1P25E).
	Bendradarbiavimas	„neįgaliųjų reikalų taryba <...> klausimai keliami socialinių reikalų komitete“ (3R1P33E). „aktyviai problemas sprendžia Socialinių reikalų komitetas“ (4R2P13E).

Tyrimo rezultatai rodo, kad pagrindiniai sunkumai, su kuriais susiduria organizacijos, įgyvendindamos negalę turinčių asmenų teises, yra visuomenės nuostata, žmonių pasyvumas, žmonių baimė ir infrastruktūros nepritaikymas asmenims, turintiems vienokią ar kitokią negalę. Visuomenėje vyraujanti neigiama nuostata, kad negalę turintys asmenys, „ypač psichikos negalę, kelia susirūpinimą“ (3R1P30E), atiboja negalę turinčius asmenis nuo aktyvios veikos visuomenėje. Anot Beneševičiūtės (2015, p. 70), negalę turintys asmenys yra „pašalinti iš visiško politinio, socialinio, ekonominio, kultūrinio bendruomenės gyvenimo“. Tyrimais įrodyta, kad neigiamas stigmatizuojantis visuomenės požiūris į negalę turinčius asmenis – tai vienas svarbiausių demotyvuojančių veiksnių, kuris palaiko asmens socialinę izoliaciją (Indriliūnaitė, 2014). Dar viena problema – tai pačių negalę turinčių asmenų ir jų artimųjų pasyvumas, nenoras dalyvauti problemų sprendimo procese. NVO veiklos sėkmingai plėtojamos, kai patys neįgalieji yra aktyvūs (Radzevičienė ir kt., 2013). Atliktas tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis žmonių laukia, kada už juos viskas bus padaryta. Galima daryti prielaidą, kad žmonių pasyvumui įtakos turi neigiama visuomenės nuostata ir žmonių baimė pasirodyti viešumoje, būti išjuoktam aplinkinių ir pan. Neįgalieji turi „labai daug neišspręstų klausimų, tačiau į viešumą eiti nenori“ (4R2P7E), kadangi jie bijo kitų požiūrio į save. Anot Beneševičiūtės (2014, p. 154), negalė sukelia neigiamus jausmus, neigiamus išgyvenimus, vienišumą. Pilnam negalę turinčių asmenų įsitraukimui į visuomenę, svarbų vaidmenį turi aplinkos nepritaikymas. Negalę turintys asmenys neturi galimybės išreikšti savo pilietinių ir politinių teisių. Kaip teigia ekspertas, „dalyvaujant rinkimuose, balsuojant ne visos apylinkės pritaikytos, kad galėtų atvykti balsuoti“ (2R1P22E). Tai aktualu ne tik fizinę, bet ir kitokią (pvz., regėjimo) negalę turintiems asmenims.

Atstovavimo interesams veiksmingumui įtakos turi bendradarbiavimas, kurio metu užmezgamas dialogas formuojant visų dalyvių partnerystę, pripažįstant NVO stiprybes (Beneševičiūtė, 2015). Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje problemos Klaipėdos miesto savivaldybėje sprendžiamos bendradarbiavimo principu, problemų dokumentavimu ir informacinių technologijų pagalba. Ekspertų teigimu, problemų sprendimas yra biurokratinis, nes norint, kad problema būtų išgirsta, reikia rašyti raštus. „Veiksmingiausias būdas <...> - raštų rašymas. Į raštus privaloma atsakyti“ (1R1P36E). Biurokratizmas NVO atžvilgiu – vienas iš neigiamų iššūkių, kuriuos patiria NVO (Beneševičiūtė, 2015, p.69). Moksliniai tyrimai taip pat rodo, kad neįgaliųjų dalyvavimą sprendimų procese sunkina biurokratiniai mechanizmai (Radzevičienė ir kt., 2013), riboja galimybes dalyvauti vietos politikos formavimo procese (Guenther, 2011).

Problemos sprendimui svarbu užtikrinti, kad kuo daugiau paslaugų, negalę turinčiam asmeniui, būtų suteikiama „internetu, neišeinant iš namų“ (2R1P25E). Sprendžiant problemas, neįgaliųjų NVO bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis, kurių pagrindinės – Neįgaliųjų reikalų taryba, Socialinių reikalų komitetas. Pastarasis „rengia išvažiuojamuosius posėdžius, aplankydamas įvairias socialines

įstaigas“ (3R1P36E), kurių metu sprendžiamos negalę turinčių asmenų aktualios problemos, siūlomi sprendimų būdai. Neįgaliųjų reikalų tarnyba – viena svarbiausių institucijų, kuri prisideda sprendžiant negalę turinčių asmenų problemas.

Siekiant paskatinti negalę turinčius asmenis dalyvauti viešosios politikos procese, ekspertai išskiria reikšmingus pokyčius, kurie būtų svarbūs, užtikrinant neįgaliųjų teises ir sėkmingą integraciją į visuomenę (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Pokyčiai, galintys paskatinti neįgaliųjų dalyvavimą viešajoje politikoje

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Pokyčiai, galintys paskatinti neįgaliuosius dalyvauti viešajoje politikoje	Aktyvumo skatinimas	„reikalingas pačių neįgaliųjų aktyvumas, problemų išsakymas“ (1R2P2E). „...skatinti neįgaliuosius aktyviau dalyvauti viešame visuomeniniame gyvenime“ (3R1P41E)
	Informavimas	„plačiau viešinant apie galimybes neįgaliesiems dalyvauti“ (2R1P27E). „...garsiai kalbėti apie problemas“ (3R1P42E). „labiausiai reikalingas visuomenės švietimas“ (4R2P14E).
	Komunikavimo priemonių naudojimas	„daugiau paslaugų internete“ (2R1P28E)

Neįgaliųjų aktyvumas – labai svarbus formuojant teigiamą visuomenės požiūrį į juos (Kėrytė, 2012, p. 77). Tyrimo metu ekspertai teigė, kad pirmiausia, reikia užtikrinti patį negalę turinčių asmenų aktyvumą, skatinti neįgaliuosius aktyviai dalyvauti, išsakyti problemas. „*Neįgalieji neturėtų užsidaryti*“ (3R1P41E). Neįgaliųjų dalyvavimą užtikrintų ir aktyvesnis visuomenės švietimas. Ekspertų teigimu, būtina visuomenę šviesti apie neįgaliųjų problemas, formuoti „teisingą“ negalę turinčio asmens įvaizdį visuomenėje, viešai skelbti, kokias galimybes turi neįgalieji dalyvauti viešajoje politikoje ir pan. Svarbu naudoti įvairias komunikavimo priemones, tokias, kaip internetas, žiniasklaida. Pačios nevyriausybinių organizacijos, priklausomai kokią negalę „atstovauja“, turėtų parinkti priimtinausias komunikavimo priemones. Ruolytė (2011) taip pat pabrėžė NVO vykdomos informacijos sklaidos reikšmę tarp negalę turintiems asmenims, teigdama, kad turėdami informacijos neįgalieji pradeda aktyviau dalyvauti ne tik NVO veiklose, bei ir pačiame visuomenės gyvenime. Atliktas tyrimas atskleidė, kad Klaipėdos miesto savivaldybėje dirbama nemažai negalę turinčių asmenų gerovės užtikrinimui ir „šiai dienai Klaipėdoje šia linkme aktyviai judame“ (3R2P1E).

Moksliniais tyrimais (Callahan, 2007; Krikščiūnas, 2002; Ruškus, 2001; Kvieskienė ir kt., 2015) įrodyta, kad negalę turintys asmenys – ta mažumo grupė, kuriai labiausiai reikia paramos iš visuomenės, kuriai svarbu tapti visaverte ir naudinga demokratijos principais grindžiama visuomenės grupe. Tyrimu nustačius, kad NNVO prisideda prie negalę turinčių asmenų dalyvavimo viešajoje politikoje įgyvendinimo Klaipėdos miesto savivaldybėje, toliau ekspertų buvo klausta, ką jie planuoja nuveikti ateinančiais metais, gerinant negalę turinčių asmenų dalyvavimo prieinamumą viešajoje politikoje (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje gerinimo priemonės 2017 metams

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje gerinimo priemonės	Informavimas	„norėčiau, kad visuomenė būtų labiau šviečiama“ (4R2P15E).
	Renginių organizavimas	„kasmet rengiama jau 4 metai neįgaliųjų dienos“ (1R2P5E). „aktyviau įtraukti neįgaliuosius į kultūrinius renginius“ (1R2P7E).
	Finansavimo didinimas	„teikiamos naujos socialinės paslaugos neįgaliesiems“ (2R1P31E).
	Programos neįgaliesiems	„suplanuota ateinančių metų veikla <...> pagerins neįgaliųjų dalyvavimą (3R2P4E).

Tyrimo rezultatai rodo, kad NNVO ateinantiems metams yra paruošusios nemažai priemonių, kuriomis būtų galima padėti pagerinti negalę turinčių asmenų dalyvavimo viešojoje politikoje prieinamumą. Ekspertų teigimu, pirmiausia reikia šviesti visuomenę, kurioje vyrauja neigiamas požiūris į negalę turinčius asmenis, „kad negalia neatrodytų kažkas baisaus“ (4R2P15E). Tik sąmoningoje visuomenėje negalę turintys asmenys galės jaustis saugūs, išsakyti problemas. Visuomenės švietimą papildyti, neįgaliuosius paskatinti aktyviau dalyvauti visuomenėje gali įvairių renginių organizavimas. Renginių metu NNVO turi galimybę „skleisti informaciją apie teikiamas paslaugas, išsakyti problemas“ (1R2P6E). Ateinančiais metais numatytos programos, per kurias neįgalieji būtų įtraukiami į kultūrinius renginius. Eksperto teigimu, per 2016 m. Jūros šventę buvo atsižvelgta į negalę turinčių asmenų dalyvavimą renginyje „buvo pastatyta speciali platforma, kad neįgalieji galėtų geriau matyti koncerto pasirodymą“ (1R2P8E). 2017 m. numatyta teikti naujas socialines paslaugas negalę turintiems asmenims, bei gautas didesnis finansavimas: „dvigubai daugiau lėšų skiriama būsto pritaikymo programai“ (2R1P30E). Taigi, vertinant 2017 m. numatytas veiklas, skirtas gerinti negalę turinčių asmenų dalyvavimo viešojoje politikoje ir visuomeniniame gyvenime prieinamumą, galima teigti, kad NNVO yra numačiusios nemažai veiklų ir programų, kurių „įgyvendinimas tikrai labai pagerins neįgaliųjų dalyvavimą“ (3R2P4E).

Antroji kategorija - **neįgaliųjų motyvacija dalyvauti viešojoje politikoje**. Tyrimu nustatyta, kad neįgaliųjų dalyvavimą, lygių teisių įgyvendinimą, diskriminacijos mažinimą viešojoje politikoje užtikrina negalę turinčių asmenų organizacijos. Tačiau, siekiant užtikrinti sėkmingą negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje, vien tik neįgaliųjų NVO veiklos nepakanka. Svarbu ir paties negalę turinčio asmens noras, poreikis, motyvacija dalyvauti valstybės valdyme, taip prisidedant prie savo teisių gynimo, lygių galimybių sąlygų užtikrinimo. Teigiama, kad NVO tikslinga veikla priklauso nuo paties negalę turinčio asmens motyvacijos dirbti ir dalyvauti, jaustis komandos dalimi (Kvieskienė ir kt., 2015; Beneševičiūtė, 2014). Įgalinimas galimas tik aktyviai dalyvaujant abiem pusėm, t.y. per dialogą (Ruškus, Mažeikis, 2007). Tyrime dalyvavę ekspertai padėjo įvertinti negalę turinčių asmenų motyvaciją dalyvauti Klaipėdos miesto viešojoje politikoje.

Visuomenės neigiamos nuostatos apie negalę turinčius asmenis lemia neįgaliųjų pasyvumą, kas sąlygoja nepakankamą atstovavimą jų interesams. Pabrėžtina, kad NVO gyvavimas priklauso ir nuo

pačių negalę turinčių asmenų motyvacijos dalyvauti NVO veiklose (Ruškus, Mažeikis, 2007). Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomonės apie neįgaliųjų aktyvumą dalyvauti NVO ir savivaldybės organizuojamose veiklose suskirstytos į kategorijas ir subkategorijas (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. Neįgaliųjų aktyvumas dalyvauti NVO ir savivaldybės organizuojamose veiklose

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Neįgaliųjų aktyvumas NVO ir savivaldybės veiklose	Stiprus aktyvumas	„Dauguma neįgaliųjų organizacijų aktyviai dalyvauja savivaldybės organizuojamuose seminaruose, susitikimuose“ (3R2P6E).
	Jaučiamas aktyvumas	„Iš tiesų neįgalieji stengiasi dalyvauti visur, kur juos pakviečia“ (4R2P18E). „Neįgalieji, būdami tarp žmonių aktyviau dalyvauja visuomeniniame gyvenime“ (4R2P23E).
	Silpnas aktyvumas	„Galėtų būti daugiau iniciatyvos iš neįgaliųjų NVO“ (2R1P1E). „savarankiškai neįgalieji viešojoje politikoje dalyvauja retai“ (3R2P11E). „Neįgalieji dažniausiai neturi motyvacijos <...>. Mažais žingsneliais judame į priekį“ (1R2P10E).

Ekspertų nuomone, negalę turinčių asmenų aktyvumas dalyvauti NVO ir savivaldybės veiklose pasiskirstė tokiose subkategorijose, kaip silpnas aktyvumas, stiprus aktyvumas ir jaučiamas aktyvumas dalyvauti. Didžioji dalis ekspertų teigia, kad neįgaliųjų aktyvumas dalyvauti NVO ir savivaldybės veiklose yra per silpnas, kadangi patys „neįgalieji neturi motyvacijos“ (1R2P10E), mažai iniciatyvos rodo ir pačios neįgaliųjų NVO. Ekspertai atskleidžia negalę turinčių asmenų norą dalyvauti NVO ir savivaldybės veiklose, „neįgalieji stengiasi dalyvauti visur, kur juos pakviečia. Klaipėdos miesto savivaldybė aktyviai stengiasi įgalinti neįgaliosius“ (4R2P19E), „neįgalieji aktyviau dalyvauja visuomeniniame gyvenime“ (4R2P23E). Kito eksperto teigimu, „mažais žingsneliais, bet judame į priekį“ (1R2P11E). Negalę turintys asmenys Klaipėdos miesto savivaldybėje aktyviau įgalinami „pasitelkiant naujus dienos centrus, užimtumo centrus, diferencijuotus pagal negalės rūšį“ (4R2P20E). Galima daryti prielaidą, kad skirtingas ekspertų nuomones apie negalę turinčių asmenų aktyvumą lėmė NNVO organizacijos arba Savivaldybės tarybos darbo pobūdis (pvz., kokią negalę turintys asmenys jai priklauso), kurioje ekspertas dirba. Šio tyrimo rezultatai reikšmingi, kadangi remiantis jais galime įvertinti, kurios Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų NVO aktyviausiai į savo veiklą įtraukia neįgaliosius ir kurios veiklą vykdo pasyviai, neskatindamos negalę turinčius asmenis dalyvauti jų veiklose. Galima sutikti su kitais autoriais, kad negalę turinčių asmenų aktyvumas NVO veiklose padeda puoselėti žmogiškąsias vertybes ir mažinti diskriminaciją visuomenėje (Ebersold, 2007; Beneševičiūtė, 2015).

Motyvai, kurie lemia negalę turinčius asmenis dalyvauti NVO ir visuomeninėse veiklose, sugrupuoti į dalyvavimą skatinančius ir dalyvavimą ribojančius (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Neįgaliųjų dalyvavimą NVO ir visuomeninėse veiklose skatinantys ir ribojantys motyvai

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Neįgaliųjų dalyvavimo NVO ir visuomeninėse veiklose motyvai	Dalyvavimą skatinantys	„Svarbiausia idėja, bendro tikslo siekimas...“ (1R2P12E) „Tam, kad būtų atsižvelgta į jų nuomonę ir nieko nedaroma neatsiklausus jų“ (2R1P2E). „...artimoji aplinka, draugai, dienos centrai, kitos įstaigos, kurias neįgalieji lanko“ (4R2P25E).
	Dalyvavimą ribojantys	„...visuomenės neigiamas požiūris į neįgaliuosius“ (3R2P17E), 4R2P29E). „Prieinamumas“ (2R2P4E). „Baimė būti nesuprastam <...> visuomenės negatyvus požiūris“ (1R2P15E).

Ekspertų teigimu, neįgaliuosius dalyvauti NVO skatina artimieji, draugai, dienos centrai ir įstaigos, kurias jie lanko. Eksperto teigimu, „jei asmuo vienišas, tai jis ir visuomeniniame gyvenime dalyvauja retai“ (4R2P30E). „Kuo asmuo aktyviau leidžia kiekvieną dieną, tuo daugiau klausimų jam kyla“ (4R2P27E). Negalę turintys asmenys supranta, kad tik dalyvaudami visuomeninėje veikloje, jie galės įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintas teises. Dalyvavimas NVO padeda atkreipti visuomenės dėmesį į neįgalius asmenis ir formuoti negalę turintiems asmenims priimtina politiką: „kad būtų atsižvelgta į jų nuomonę ir nieko nedaroma neatsiklausus jų“ (2R1P2E). Kitas ekspertas teigia, kad aktyvesnis negalę turinčių asmenų dalyvavimas NVO ir visuomeninėje politikoje jaučiamas tada, kai „pamato pokyčius“ (3R2P13E). Teigiama, kad aktyviai dalyvaudami ir veikdami NVO negalę turintys asmenys sugeba įveikti sunkumus ir patys priimti jiems naudingus sprendimus (Beneševičiūtė, 2015, p.74).

Nors ir jaučiamas negalę turinčių asmenų aktyvumas dalyvauti viešojoje politikoje, tačiau dalyvavimo aktyvumą slopina negatyvūs veiksniai, kurių pagrindinis – neigiamas visuomenės požiūris į asmenis su negale, kadangi visuomenėje dar vyrauja „negatyvus požiūris, kaip į nepilnaverčius“ (1R2P15E). Teigiama, kad etikečių klajavimas žeidžia, nes negalę turintys asmenys nėra laikomi žmonėmis (Pūras, 2003). Etikečių klajavimas mažina negalę turinčio žmogaus orumą visuomenėje (Beneševičiūtė, 2015), todėl neįgalus asmuo jaučiasi išskirtas, *kitoks*, ir suvokia save kaip pašalintą iš visuomenės (Ruškus, Mažeikis, 2007). Dalyvavimo motyvaciją mažina ir prieinamumas, nes Klaipėdos miesto savivaldybėje trūksta atitinkamos infrastruktūros, kuri užtikrintų negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje. Prieinamumas – tai būtina dalyvavimo visuomeniniame gyvenime sąlyga (Žmonės su negalia turi lygias teises, 2010). Taigi, galime daryti išvadą, kad aktyvų neįgalių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje lemia noras turėti lygias pilietines ir politines teises visuomenėje. Aktyvumą dalyvauti paskatina politikoje įgyvendinti pokyčiai, negalę turinčių asmenų naudai. Tuo tarpu visuomenėje vyraujantis neigiamas požiūris į neįgaliuosius, kaip atskirą stigmatizuotųjų klasę, slopina negalę turinčių asmenų dalyvavimo aktyvumą ir skatina sėdėti namuose.

Apie dalyvavimo galimybes viešojoje politikoje, negalę turintys asmenys sužino iš įvairių šaltinių. Ekspertų teigimu, daugiausiai informacijos neįgalieji gauna „ten, kur lankosi, t.y. dienos užimtumo

centruose, šventėse, iš socialinių darbuotojų“ (4R2P31E). Jam pritarė ir kiti ekspertai: „*per organizacijas, kurių veikloje dalyvauja, per socialinius darbuotojus“* (3R2P19E). Informacija apie negalę turinčių asmenų dalyvavimą suteikia „*Neįgaliųjų reikalų taryba“* (1R2P18E), bei „*aktyvios organizacijos: Likimo laiptai, Klaipėdos Viltis, Klaipėdos Lakštutė, Neįgaliųjų draugija ir kt.“* (1R2P19E). Du ekspertai informacijos sklaidos priemonėmis įvardijo žiniasklaidą (3R2P20E) ir jos priemones: „*spauda, internetas, socialiniai tinklai“* (2R2P5E). Taigi, pagrindiniais informacijos šaltiniais, kurie suteikia negalę turintiems asmenims informaciją apie dalyvavimo galimybes viešojoje politikoje, galime laikyti organizacijas, kuriose lankosi neįgalieji, socialinius darbuotojus, kurie rūpinasi neįgaliais asmenimis ir žiniasklaidos priemonės.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų NVO atstovauja negalę turinčių asmenų interesus, siekia tenkinti jų poreikius, teisinis reglamentavimas užtikrina neįgaliųjų dalyvavimą viešojoje politikoje. Neįgaliųjų interesai įgyvendinami per dienos centrus, neįgaliųjų NVO veiklas, Neįgaliųjų reikalų tarybą. Neįgalieji dalyvauti viešojoje politikoje skatinami išreiškiant save, informuojant tiek pačius negalę turinčius asmenis, tiek ir šviečiant visuomenę. Neįgaliųjų įsitraukimui į visuomenės gyvenimą per NVO veiklas būtinas aktyvus bendradarbiavimas, kurio pagrindiniai būdai – informavimas, konsultavimas(is), organizacijų kooperavimasis. Tyrimo rezultatai identifikavo neįgaliųjų dalyvavimo viešojoje politikoje sunkumus: neigiamos visuomenės nuostatos, pačių negalę turinčių asmenų pasyvumas, žmonių baimės ir dalyvavimo prieinamumas, kurį lemia nepritaikyta fizine aplinka. Paskatinti negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje gali visuomenės informavimas ir švietimas, įvairių komunikavimo priemonių naudojimas ir pačių negalę turinčių asmenų aktyvumo skatinimas. Tyrimu nustatyta, kad pačių neįgaliųjų aktyvumas yra silpnas. Motyvaciją aktyviau dalyvauti visuomenės gyvenime mažina negatyvus visuomenės požiūris į negalę turinčius asmenis, baimė būti nesuprastam, ir tinkamos dalyvavimui aplinkos nebuvimas. Tyrimas atskleidė priemones, kuriomis 2017 m. bus siekiama pagerinti negalę turinčių asmenų dalyvavimą visuomenės gyvenime: aktyvesnis informavimas, įvairių programų negalę turintiems asmenims įgyvendinimas, finansavimo didinimas projektų įgyvendinimui bei renginių organizavimas.

IŠVADOS

1. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje laikomas vienu svarbiausiu demokratijos ir laisvos bei atviros visuomenės bruožu, svarbiu stiprios pilietinės visuomenės tapimo veiksnium. Visuomenės dalyvavimas padeda daryti įtaką priimamiems valstybės sprendimams ir sudaro galimybę dalyvauti viešajame valstybės valdyme. Dalyvavimu atstovaujami savo ir visuomenės interesai. Visuomenės nariai, dalyvaudami viešojoje politikoje, stiprina socialinę visuomenės struktūrą. Dalyvavimą viešojoje politikoje užtikrina nevyriausybines organizacijos, kurios atstovauja piliečių interesams valstybinėse institucijose, ugdo viešosios politikos atsiradimo iniciatyvas, skatina piliečius dalyvauti viešosios politikos formavime bei sprendimų priėmimo procese.
2. Neįgaliųjų nevyriausybines organizacijos, atlikdamos tarpininkes vaidmenį tarp valstybės institucijų ir žmogaus, kuria negalę turintiems asmenims pozityvią aplinką, padeda įgyvendinti jų teises ir įgyti daugiau galių priimant savo sprendimus, mažina diskriminaciją. Neįgaliųjų NVO atstovauja neįgaliųjų interesus ir sprendžia su neįgaliųjų gerove susijusius sprendimus, puoselėja orumą, užtikrina moralės ir etikos laikymąsi. Lietuvoje neįgaliųjų NVO atstovavimą neįgaliųjų interesams užtikrina palanki teisinė bazė, sudaranti galimybes neįgaliųjų NVO dalyvavimui viešosios politikos valdyme. NNVO dalyvavimo viešojoje politikoje būdai apima informavimą, konsultavimą, bendradarbiavimą ir aktyvią partnerystę. Pagrindinės formos, kuriomis įgyvendinamas neįgaliųjų dalyvavimas viešojoje politikoje, yra vietos valdžios susitikimai su NVO, dalyvavimas tarybos komitetų posėdžiuose, dalyvavimas rinkimuose, balsavimas, atviros diskusijos tarp sprendimų priėmėjų ir piliečių.
3. Kokybinio tyrimo rezultatai leido įvertinti neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybes, formas ir būdus viešosios politikos procese Klaipėdos miesto savivaldybėje. Pagrindiniai Klaipėdos miesto NNVO dalyvavimo viešojoje politikoje būdai yra informavimas, konsultavimas, bendradarbiavimas, viešas konsultavimas; formos – NVVO atstovų dalyvavimas Savivaldybės tarybos posėdžiuose, dalyvavimas rinkimuose, diskusijų negalę turintiems asmenims organizavimas. Neįgaliųjų interesus atstovauja 24 NNVO ir Neįgaliųjų reikalų taryba. Neįgaliesiems sudarytos sąlygos teikti projektus, išsakyti savo problemas. Dalyvauti viešojoje politikoje neįgalieji skatinami savęs išreiškimu ir informavimu apie neįgaliesiems aktualius klausimus. Tyrimas atskleidė, kad NNVO, dienos centrai ir Neįgaliųjų reikalų taryba glaudžiai bendradarbiauja, teikdamos informaciją, konsultuodamos(si), kooperuodamosi bei ieškodamos efektyviausių bendradarbiavimo būdų. Negalę turinčių asmenų dalyvavimą viešojoje politikoje mažina neigiamos visuomenės nuostatos, pačių neįgaliųjų pasyvumas, infrastruktūros nepritaikymas. Negalę turintys asmenys neturi galimybių išreikšti savo politinių ir pilietinių teisių. Problemoms spręsti Klaipėdos miesto savivaldybėje numatyta mažinti biurokratinius

procesus savivaldybėje, skatinant aktyvesnį bendradarbiavimą tarp NNVO ir savivaldybės darbuotojų, informuojant visuomenę apie negalę turinčių asmenų reikalingumą.

REKOMENDACIJOS

Klaipėdos miesto savivaldybės socialinės paramos skyriui:

Atkreipti dėmesį į informacijos pateikimo apie socialines įstaigas prieinamumą. Skelbti informaciją ne tik internetinėje erdvėje, bet ir žiniasklaidoje: vietinėje spaudoje, televizijoje, radijuje.

Įteisinti lankstesnę apmokėjimo už dienos socialinę globą sistemą, kad neįgalieji būtų labiau motyvuoti įsilieti į aktyvų visuomeninį gyvenimą.

Stebėti kaip socialinės įstaigos vykdo realią veiklą, įdarbinant neįgaliuosius, kad minėtos įstaigos nesinaudotų vien mokesčių lengvatomis, o juose dirbtų numatytas neįgaliųjų asmenų skaičius. Pastovus darbas ir atlyginimas sumažintų neįgaliųjų asmenų socialinių problemų atsiradimą ir pakeltų pasitikėjimą savimi.

Organizuoti socialinių įstaigų darbą Klaipėdos mieste taip, kad jis būtų kreipiamas kuo ilgiau išlaikyti neįgaliuosius namuose, jam įprastoje socialinėje aplinkoje.

Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų reikalų tarybai:

Daugiau dėmesio skirti informacijos, apie neįgaliesiems priklausančias paslaugas sklaidai.

Neįgaliųjų asmenų dalyvavimą viešajame gyvenime orientuoti į darbingumo (galėjimo save realizuoti kasdieninėje veikloje) išlaikymą, o ne į kūrimą kuo daugiau laisvalaikio užimtumo formų. Tai ypač svarbu pakeitus socialinėje sistemoje neįgalumo sąvoką į darbingumo ir nedarbingumo proporcingumą, kai neįgalumas yra vertinamas sugebėjimo dirbti plotmėje.

Neįgaliųjų nevyriausybiniams organizacijoms.

Stiprinti socialinį darbą dirbančių asmenų iniciatyvą informuojant neįgaliuosius apie jiems teikiamas paslaugas.

Aktyviau bendradarbiauti tarpusavyje ir su biudžetinėmis įstaigomis, kad neįgaliesiems teikiamos paslaugos taptų prieinamesnės.

LITERATŪRA

1. Abs, H.J., Veldhuis, R. (2006). Indicatorson Active Citizenship for Democracy – the social, cultural and economic domain. P. 87.
2. Andrikienė – Pūraitė, D. (2012) Kai kurie Lietuvoje teisės aktuose įtvirtinto neveiksnumo instituto probleminiai aspektai. Vilnius: *Teisės problemos* Nr. 3(77).
3. Baltrušaitytė, G. (2003). Theorising Mental Disorder: a Sociological Approach // *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr.1.
4. Beneševičiūtė, I. (2015). Atstovavimo neįgaliųjų interesams per nevyriausybių organizacijų veiklas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Nr. 16 (2), p. 59-81.
5. Beneševičiūtė, I. (2013). Įgalinančio dialogo poreikis ir patirtis plėtojant socialines paslaugas nevyriausybėje neįgaliųjų organizacijoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Nr. 11 (1), p. 157-182.
6. Beneševičiūtė, I. (2014). Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas neįgaliųjų nevyriausybių organizacijų veiklose. *Pedagogika*. T. 115, Nr. 3, p. 147-162.
7. Callahan, K. (2007). *Elements of Effective Governance. Measurement, Accountability and Participation*. Tylor and Francis Group.
8. Crumlish, N. ir kt. (2009). *Teisės sociologija*. Kaunas: Dangerta.
9. Čėšulis, M. 2006. *Žmonių, sergančių psichikos ligomis stigmatizavimas ir etiniai aspektai darbo santykių kontekste*. Vilnius
10. Ebersold, S. (2007). Affiliating participation for active citizenship. *Scandinavian Journal of disability research*, Nr. 9(3), p. 237-253.
11. Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage. California.
12. Fung, A. (2003). Associations and Democracy: Between Theories, Hopes and Realities. *Annual Review of Sociology*, Nr. 29, p. 515–539.
13. Gailienė, I. (2007). Neįgaliųjų nuostatų į negalę ir į neįgaliosius semantinis turinys. *Specialusis ugdymas*, Nr. 2(17), p. 8-18.
14. Gaulė, E., Petrauskienė, R., Rauleckas, R., Segolavičiūtė, I. (2016). *Baigiamųjų projektų rengimo metodiniai reikalavimai*. Metodinė priemonė. Kaunas: Technologija.
15. Germanavičius, A. (2008). *Bendruomenės (socialinės) psichiatrijos pagrindai. Psichikos ligonių rehabilitacija ligoninėje*. Vilnius: BMK.
16. Giddens A. 2001. *Durkheimas*. Vilnius: ALK/Vaga.
17. Giddens A. 2005. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
18. Godvadas, P. (2008). Egzistencinė filosofija ir socialinis darbas bendruomenėje. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 1 (1), p. 9-20.
19. Goffman E. (2000). *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*. Vilnius: Vaga.
20. Goldratt, E. M. (2008). *Pasirinkimas*. Vilnius: R grupė.
21. Gudžinskienė, V., Jurgutienė, Ž. (2010). Neįgaliųjų socialinės integracijos teisinis reglamentavimas. *Socialinis ugdymas*. Nr. 11 (22), p. 18-26.

22. Young, J. (2007). *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity. Los Angeles: Sage Publications.*
23. Jakutytė, K. (2012). Nevyriausybių organizacijų veiklą įgyvendinimas e.dalyvavimo aspektu. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 2(1), p. 287-301.
24. Jucevičius, R. (1999). Valdžia ir NVO: Strateginė partnerystė. *Kaunas šiandien Ir Rytoj. Vyriausybinių Ir Nevyriausybinių Org-jų Bendradarbiavimas: Konf. Praneš. M.: Geg. 19*, 10-11.
25. Jovaiša, L. (2004) *Veikimo įgymių plėtra*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
26. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. Kaunas: Judex.
27. Kėrytė, Ž. (2014). Socialinių nevyriausybinių organizacijų, generuojančių pajamas, atsiradimo kontekstas ir vaidmuo Lietuvos gerovės valstybėje. *Kultūra ir visuomenė*, Nr., 5(1), p. 105–124.
28. Kvieskienė, G., Čiužas, R., Vaicekauskienė, V., Šalaševičiūtė, R. (2015). *Kompleksinė pagalba neįgaliems asmenims*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
29. Kvieskienė, G., Kvieska, V. (2012). *Socialinės partnerystės įtaka inovacijoms*. Monografija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
30. Krikščiūnas, A. (2002) *Psichikos ligos ir mes*. Vilnius: Ciklonas.
31. Lang, R. (2000). The Role of NGO's in the Process of Empowerment and Social Transformation of People with Disabilities. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, Nr. 2, p. 1–22.
32. Leonavičius, V., Kėrytė, Ž. (2014). Lietuvos psichosocialines paslaugas teikiančių NVO socialinio ir ekonominio matmens daroma. *Sociologija: mintis ir veiksmas*, nr. 1(34), p. 186-203.
33. Leliūgienė, I. (2009). Psichikos liga – depresija sergančių žmonių socialinis įgalinimas edukacinėmis priemonėmis psichikos sveikatos centruose. *Tiltai: socialiniai mokslai*. Nr. 4(49), p. 207-236.
34. Lewis, D., Madon, S. (2004). Information systems and nongovernmental development organizations: advocacy, organizational learning, and accountability. *Information Society*, 20, Issue 2, 117 – 126.
35. Matulionis, A., V., Šedienė, P. (2008). Lėtinė psichikos liga sergančio asmens vaidmenų pokyčiai. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 19 (2), p. 97-105
36. Mataitytė-Diržienė, J. (2011). *Representation of people with mental disorders in the Lithuanian media. Daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, sociologija (05S). Vilnius: Vilniaus Universitetas.
37. Mataitytė-Diržienė, J. 2011. Sutrikusios psichikos asmenų vaizdavimas Lietuvos žiniasklaidoje. *Daktaro disertacija*. Vilnius.
38. Mataitytė-Diržienė, J., Šumskienė, E. 2009. Socialinių kampanijų veiksmingumas įveikiant stigmą. Sutrikusios psichikos asmenų įdarbinimo atvejais. *Tiltai*, Nr. 3, p. 31-52.
39. Mažeikis, G. (2006) . Socializacijos vaidmenys ir individualizacijos modeliai. *Mokytojų ugdymas*, 6, p.81-101.
40. Mikutavičienė, I. (2012). Socialinės psichikos negalia turinčių asmenų sveikatos dimensija : socialinės politikos atspindžiai. *Sveikatos mokslai*. Vol. 22, no. 1., p. 39–48.
41. Mitrulevičiūtė, K. (2013). Žmonių su negalia socialinės kompetencijos vystymą įgalinančios edukacinės aplinkos organizavimas: socialinių paslaugų centro atvejais. *Tiltas į ateitį: Kaunas: Technologija, nr. 1(7)*, p.58–65.
42. Morkūnienė J. 1995. *Humanizmas. Filosofinės teorijos pradmenys*. Vilnius: Baltic Eco

43. Moscarelli, M., Rupp, A., Sartorius, N. (1996). *Schizophrenia*. Chichester: John Wiley&Sons.
44. Murray, E. (2002) *Politinio spektaklio konstravimas*. Vilnius: Eugrimas.
45. Nemanytė, M. (2012) Teisinis veiksnumas Lietuvoje. *Klubo „13 ir KO“ žinios* Nr. 4(58).
46. Nikkhah, H.A., Redzuan, M. (2010). The Role of NGOs in promoting Empowerment for Sustainable Community Development. *Journal of Human Ecology*, Nr. 30(2), p. 85-92.
47. Petronytė, I., Šupa, M., Markauskaitė, A. (2015). *Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimas*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas.
48. Petukienė, E., Tijūnaitienė, R., Raipa, A. (2007). Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 21, p. 87-95.
49. Pivorienė, J. 2013. Integracijos modeliai: nuo medicininės reabilitacijos ir finansinės kompensacijos prie visuminio požiūrio į neįgalumą. Socialiniai neįgalumo aspektai. Kaunas: VDU Socialinio darbo institutas, p. 104-105.
50. Rusch, N.A., Matthias C., Corrigan, P. W. (2012). Mental Illness Stigma: Concepts, Consequences and Initiatives to Reduce Stigma // *European Psychiatry* 20.
51. Radavičiaus, L. E. (2004). *Teisės psichiatrija: Istorija ir dabartis*. Vilnius: MRU.
52. Radzevičienė, L., Juodraitis, A., Beneševičiūtė, I. (2013). Neįgalių asmenų įtraukimas į problemų sprendimo procesą NVO veiklose. *Specialusis ugdymas*, Nr. 2 (29), p. 47-54.
53. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R., Dvarionas, Dž. (2014) Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 12 (2): 9–43.
54. Riekašius, R. (2011). *Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
55. Ruškus, J. (2001) *Negalės psichosociologija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
56. Ruškus, J., Mažeikis G. (2007) *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių refleksija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
57. Skultans, V. (1997). A historical disorder: Neurasthenia and the testimony of lives in Latvia. *Anthropology&Medicine*, 4(6), p. 8–24.
58. Smalskys, V., Skietrys, E. (2008). Viešojo valdymo modernizavimo aspektai ir įgyvendinimo problemos. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 24.
59. Spierts, M. (2003). *Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.
60. Stasiukynas, A. (2010). Visuomenės dalyvavimas Lietuvos elektros energetikos sektoriaus valdyme. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 32, p. 104-119.
61. Šedienė, P. (2006). Koordinavimo ir įvertinimo fenomenas projekto "Užimtumo centras psichikos problemų turinčiam jaunimui" kontekste. *Socialinis darbas*, Nr. 5(2), p. 110-120.
62. Šilinskytė, A. (2014). Nevyriausybinių organizacijų samprata ir vieta viešojo valdymo sistemoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 1(41), p. 53-58.
63. Tijūnaitė, M., Damkuvienė, M. (2010). Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1 (17), p. 125-131.
64. Valantiejus A. 2004. *Kritinis sociologijos diskursas*. Vilnius.

65. Valantiejus A. 2006. Socialinės struktūros samprata. *Sociologija Mintis ir veiksmas* 2006/2.
66. Ward, A.D. (1999). *Sutrikusio intelekto asmenys. Teisinis reguliavimas Rytų Europos šalims*. Šiauliai: Saulės delta.
67. Vorevičienė, J., Butkevičienė, E. (2015). Kauno miesto nevyriausybinių organizacijų vaidmuo įgyvendinant šeimos politiką. *Viešojoji politika ir administravimas*, Nr. 14 (1), p. 76-90.
68. Zaleskienė, I., Rutkauskienė, L. (2003). Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo teikiant socialines paslaugas. *Socialinis darbas*. Nr. 1(3), p. 87-96.
69. Žydzūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
70. Žydzūnaitė, V., Virbalinė, A. (2007). Artimųjų bendravimas su šeimos nariu, sergančiu Alzheimerio liga, rūpinimasis juo namuose. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra ir sąveika*, 2007/3, p.31–35.

ŠALTINIAI

1. Andersson, E., Warburton, D. and Wilson, R. (2005) The true costs of public participation. Research Report, Home Office Civil Renewal Research Programme. [Žiūrėta 2016-10-27]. Prieiga internetu: http://sharedpractice.org.uk/Downloads/TC_Report.pdf.
2. Beneševičiūtė, I. (2015). Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų veiklosplėtotė socialinės integracijos kontekste. [Žiūrėta 2016-10-20]. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/8373/6241>.
3. Butkevičienė, E. et al. (2013) *Socialinė politika IV, 2013 m. spalio - lapkritis, 2 leidimas*. Kaunas: Kauno technologijų universitetas. [Žiūrėta 2016-11-14]. Prieiga internetu: <http://www.lidata.eu>.
4. Convention on the Rights of Persons with disabilities. (2006). [Žiūrėta 2016 09 20]. Prieiga internetu: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.
5. Corrigan, P., Watson, A. C. (2002). The Paradox of Self Stigma and Mental Illness. *Clinical Psychology: Science and Practice* 9 (1), p. 35 - 53. [Žiūrėta 2016 12 10] Prieiga internetu: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1093/clipsy.9.1.54/full>.
6. Fisher, D., Ahern, L. 2007. People can recover from mental illness. NATIONAL Empowerment Center. [Žiūrėta 2016-10 12]. Prieiga internetu: http://www.power2u.org/articles/recovery/people_can.html.
7. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (2009). [Žiūrėta 2016 11 12]. Prieiga internetu: http://www.socmin.lt/public/uploads/1318_neigaliuju-teisiu-konvencija-lt200911061.pdf.
8. Klaipėdos miesto nevyriausybinių organizacijų finansavimas. [Žiūrėta 2016 12 19]. Prieiga internetu: <https://www.klaipeda.lt/lit/Nuspreistas-nvo-finansavimas/1699595>
9. Klaipėdos miesto tarybos posėdžių sprendimų protokolai. [Žiūrėta 2016 12 22]. Prieiga internetu: <https://www.klaipeda.lt/lit/Taryba/924>.
10. Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis. Tyrimas. (2006). Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. [Žiūrėta 2016 11 10]. Prieiga internetu: <http://www.3sektorius.lt/forum9/lt>.

11. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (2004). [Žiūrėta 2016-12-10]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt>.
12. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (2003). [Žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522>.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). [Žiūrėta 2016-12-15]. Prieiga internetu: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
14. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. [Žiūrėta 2016-12-05]. Prieiga internetu: <https://www.infolex.lt/ta/63276>
15. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, 2007/C 306/01 (2007). [Žiūrėta 2016-11-18]. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2432&p_k=1.
16. Lietuvos statistikos departamentas (2012). *Socialinių paslaugų asmens namuose gavėjai*. [Žiūrėta 2016-10-17]. Prieiga internetu: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize>.
17. Nacionalinė neįgalių žmonių socialinės integracijos 2003-2012 metų programa (2002). . [Žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168312>.
18. Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 m. programa (2012). [Žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.437985>.
19. Nevyriausybių organizacijų plėtros įstatymas (2013). [Žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463439>.
20. Savivaldybių ir nevyriausybių organizacijų bendradarbiavimas. Metodika (2013). Dalyvavimas viešajame valdyme, sprendimų priėmimas ir viešųjų paslaugų teikimas. [Žiūrėta 2016-12-29] Prieiga internetu: http://www.3sektorius.lt/docs/Knygelepilna_2013-12-18_11:06:27.pdf.
21. Tamošiūnas, T., Kalvaitis, A. (2008). Tyrimo „Socialinės globos atitikties licencijuojamai veiklai sąlygų analizė“ Ataskaita. [Žiūrėta 2016-11-10]. Prieiga internetu: <http://www.socmin.lt/lt/tyrimai.html>.
22. Žalkauskaitė, U. 2012. Neįgaliųjų identiteto daryba: teorinės prielaidos sociologijoje. [Žiūrėta 2016-12-22] Prieiga internetu: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/2012_4_37/zalkauskaite.pdf.

PRIEDAI

INTERVIU

Neįgaliesiems sudarytų dalyvavimo sąlygų Klaipėdos miesto savivaldybės viešojoje politikoje, tyrimas

1. Jūsų nuomone, ar visuomenėje yra pakankamai informacijos apie NVO veiklą/ as, kuriomis siekiama įtraukti (įtraukiama) neįgaliosius į valstybės valdymo procesą ?
2. Ar pakankamas teisinis reglamentavimas (tiek savivaldybės, tiek ir valstybės mastu), siekiant užtikrinti negalę turinčių asmenų įtrauktį į visuomenės gyvenimą. Ar pakankamai reglamentuojamas neįgalių asmenų dalyvavimas savivaldybės veikloje ?
3. Kokiomis veiklomis užtikrinamas / sudaromos sąlygos neįgaliųjų dalyvavimui valstybės valdyme? Kaip tai pasiekama ?
4. Ar yra dar kokių veiklos formų, kuriomis būtų galima įtraukti neįgaliosius į viešąjį gyvenimą, tačiau dėl tam tikrų priežasčių, jų įgyvendinti neįmanoma ?
5. Kokios neįgaliesiems **sudarytos** galimybės dalyvauti valstybės valdyme per NVO veiklas Klaipėdos miesto savivaldybėje ?
6. Kokiais veiksmais skatinate neįgaliosius dalyvauti (įsitraukti)valstybės valdyme ir taip pagerinti integraciją į visuomenę
7. Kokiais būdais bendradarbiaujate su kitomis įstaigomis, siekdami užtikrinti (gerinti) neįgaliųjų įsitraukimą į politiką
8. Su kokiais sunkumais susiduriate užtikrindami (įgyvendindami) negalę turinčių asmenų dalyvavimą politikoje ?
9. Kaip sprendžiamos neįgaliųjų dalyvavimo problemos valstybės valdyme Klaipėdos miesto savivaldybėje ?
10. Jūsų nuomone, kokie reikalingi pokyčiai, kurie paskatintų neįgaliųjų dalyvavimą politikos procese?
11. Kaip planuojate pagerinti neįgaliųjų dalyvavimą per ateinančius metus ?

Neįgaliųjų motyvacijos tyrimas

1. Ar neįgalieji noriai dalyvauja NVO ir savivaldybės organizuojamose veiklose. Kokiomis **formomis** tai vyksta ?
2. Kokie motyvai (veiksniai) skatina neįgaliosius dalyvauti visuomeninės veikloje ?
3. Kokie neigiami veiksniai riboja negalę turinčių asmenų dalyvavimą (t.y., kas mažina neįgaliųjų norą dalyvauti viešosios politikos formavimo procese ?
4. Kaip (iš kur) neįgalieji sužino informaciją, apie dalyvavimo viešojoje politikoje galimybes?

Demografiniai klausimai

1. Kiek metų dirbate su neįgaliaisiais ?
2. Kokios Jūsų funkcijos (atliekami veiksmai) įtraukiant neįgaliosius į dalyvavimą savivaldybėje per NVO ?

Klaipėdos miesto savivaldybės neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos

Eil. Nr.	Pavadinimas	Atsakingas asmuo	Adresas, Klaipėda
1.	Klaipėdos miesto neįgaliųjų draugija	V. Alsys	Zauerveino g. 12A
2.	VšĮ Klaipėdos ir Telšių regionų aklųjų centras	D. Vitkauskienė	Šviesos g. 3,
3.	Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Klaipėdos viltis“	J. Tulabienė	Debreceno g. 48.
4.	Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija	D. Kaubrys	Mob. 8650 62 803
5.	VšĮ „Likimo laiptai“	A. Ruškys	Kalnupės g. 25-2
6.	VšĮ Klaipėdos kurčiųjų reabilitacijos centras	N. Kaminskienė	Šermukšnių g. 25,
7.	Klaipėdos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrija	R. Fabijonavičiūtė-Genienė	Galinio Pylimo g. 3B
8.	VšĮ „Trečiasis amžius“	B. Petraitienė	Sportininkų g. 21-38,
9.	Klaipėdos miesto bendrija „Artritas“	S. Kurmelienė	Naikupės g. 8-1,
10.	Lietuvos nefrologinių ligonių asociacijos „Gyvastis“ Klaipėdos skyrius	I. Tkačenko	Nidos g. 3,
11.	VšĮ „Vaiko raida“	K. Mockevičienė	Dragūnų g. 6-49
12.	Klaipėdos nevalstybinė specialioji pagrindinė mokykla „Svetliačiok“	M. Korinevskaja	Baltijos pr. 49
13.	Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Klaipėdos skyrius	D. Fabijonavičienė	Taikos pr. 107
14.	Klaipėdos krašto Alzheimerio ligos klubas „Atmena“	R. Šoparienė	Galinio Pylimo g. 3
15.	Klaipėdos apskrities išsėtine skleroze sergančiųjų ligonių draugija	N. Venckienė	Liepojos pl. 45
16.	Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos Klaipėdos miesto filialas	D. Vaitkevičius	Šviesos g. 3
17.	Cerebrinio paralyžiaus asociacijos Klaipėdos skyrius	D. Mockus	Bijūnų g. 13-1
18.	VšĮ Dienos centras "Kelias kartu"	R. Žemgulienė,	Kopų g. 8B-3
19.	VšĮ „Ankstyvosios intervencijos centras“	L. Liutvinienė	Birutės g. 22A
20.	VšĮ Šv. Pranciškaus onkologijos centras	A. Kerpytė	Savanorių g. 4
21.	VšĮ Socialinių inovacijų studija	M. Kaikaris	Dragūnų g. 11-12
22.	Maltos ordino pagalbos tarnyba (Klaipėdos grupė)	B. Einars	Naujakiemio g. 26
23.	VšĮ Socialinių paslaugų informacijos centras	E. Gulijeva	Šilutės pl. 2-529
24.	VšĮ Ori senatvė	V. Ričkienė	Šilutės pl. 2-522

Šaltinis: Klaipėdos miesto savivaldybė, 2016.